

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Географічний факультет
Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту**

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКОТУРИЗМУ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконав:

студент 4-го курсу, 404 групи

галузі знань 07 – Управління та
адміністрування

спеціальності 073 – Менеджмент

ОП «Менеджмент туристичної індустрії»

Лесюк Володимир Романович

Керівник: к.геогр.н., асист. Ємчук Т.В.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 15

від «28» травня 2024 р.

зав.кафедри _____ проф. Валерій РУДЕНКО

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Лесюк В. Сучасний стан та тенденції розвитку інфраструктури екотуризму. 073 – Менеджмент ОП «Менеджмент туристичної індустрії». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці. 2024.

У роботі визначено основні характеристики, які відрізняють екотуризм від інших видів туризму. Проаналізовано різні підходи до визначення принципів екотуризму, включаючи етичні аспекти, взаємодію з місцевими громадами та освіту туристів щодо екологічної відповідальності. Визначено цінності екотуризму, зокрема його внесок у збереження біорізноманіття, підтримку місцевої економіки та культурного спадку. Ідентифікували основні складові інфраструктури екотуризму, такі як транспортні засоби, екологічні готелі, туристичні маршрути, інформаційні центри та екопаркінги. Провели аналіз наявних об'єктів та послуг, що становлять інфраструктуру екотуризму в НПП «Гуцульщина» (туристичні маршрути, екопункти, зони відпочинку, інформаційні центри та готелі). Виявили основні проблеми, що перешкоджають розвитку інфраструктури екотуризму в НПП «Гуцульщина» та окреслили перспективи розвитку інфраструктури екотуризму в парку, враховуючи потенційні вигоди для місцевої громади та збереження природних ресурсів.

Ключові слова: екотуризм, інфраструктура екотуризму, рекреаційна діяльність, природоохоронні території, НПП «Гуцульщина».

ABSTRACT

Lesyuk V. Current status and trends in the development of ecotourism infrastructure. 073 – Management of the OP “Tourism Industry Management”. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 2024.

The work defines the main characteristics that distinguish ecotourism from other types of tourism. Different approaches to defining the principles of ecotourism are analyzed, including ethical aspects, interaction with local communities, and educating tourists about environmental responsibility. The values of ecotourism are determined, in particular its contribution to the preservation of biodiversity, support of the local

economy and cultural heritage. The main components of ecotourism infrastructure were identified, such as vehicles, eco-friendly hotels, tourist routes, information centers and eco-parking lots. We conducted an analysis of the existing objects and services that make up the infrastructure of ecotourism in the National Park "Hutsulshchyna" (tourist routes, ecopoints, recreation areas, information centers and hotels). We identified the main problems that hinder the development of ecotourism infrastructure in the National Park "Hutsulshchyna" and outlined the prospects for the development of ecotourism infrastructure in the park, taking into account the potential benefits for the local community and the preservation of natural resources.

Key words: ecotourism, ecotourism infrastructure, recreational activities, nature conservation areas, Hutsulshchyna National Park.

Кваліфікаційна робота ОР «Бакалавр» містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Володимир ЛЕСЮК

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКОТУРИЗМУ.....	6
1.1. Визначення поняття "екотуризм". Основні принципи та цінності екотуризму.....	6
1.2. Екологічна інфраструктура для забезпечення організації та здійсненні рекреаційної діяльності.....	13
1.3. Інноваційні підходи та підтримки управління екологічним туризмом в Україні в контексті сталого розвитку.....	21
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НПП «ГУЦУЛЬЩИНА».....	30
2.1. Територіальна організація рекреаційної діяльності	
2.2. Рекреаційна інфраструктура на території НПП «Гуцульщина».....	36
2.3. Туристичні маршрути як елементи інфраструктури екотуризму.....	42
Висновки до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКОТУРИЗМУ НПП «ГУЦУЛЬЩИНА».....	48
3.1. Екологічні проблеми та їх вплив на інфраструктуру.....	48
3.2. Перспективи розвитку інфраструктури екотуризму.....	58
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	69

Актуальність теми. У сучасній епохі інноваційного розвитку туристична індустрія відрізняється своєю специфікою та високими доходами, демонструючи швидке зростання. Різноманітність видів туризму пропонує широкий вибір для туристичних компаній та звичайних туристів. Умови глобалізації, урбанізації та частих стресів підвищують усвідомлення важливості екологічного туризму серед представників туристичної індустрії. З урахуванням все більшої уваги до збереження природи та екології, туристичним компаніям слід зосередитися на розробці нових пропозицій у сфері внутрішнього екологічного туризму.

Україна має значний потенціал у цій галузі, забезпечений наявністю гір, річок, лісів, озер, заповідників та інших природних ресурсів. Навіть у умовах соціально-економічної нестабільності та зменшення кількості іноземних туристів, а також інших викликів у туристичній сфері, наявність цих ресурсів відкриває перспективи для розвитку внутрішнього екотуризму, підкреслюючи актуальність та значення таких досліджень.

Останні роки свідчать про зростання інтересу до екологічного туризму в світі, що пов'язане з погіршенням якості довкілля та пошуком альтернативних напрямків використання природних ресурсів. Термін "екологічний туризм" в 1983 році запропонував мексиканський економіст-еколог Гектор Цебаллос-Ласкуре. Він описує екотуризм як форму туризму, де туристи подорожують по відносно непорушених або незабруднених природних територіях з унікальними об'єктами захоплення, вивчення та насолоди: різноманітні пейзажі, дикі рослини та тварини, а також культурні особливості місцевих жителів.

На відміну від інших видів туризму, екологічний туризм – це подорож або відвідування добре збережених природних територій, як правило, об'єктів природно-заповідного фонду чи інших природоохоронних територій. По-друге, він передбачає наявність визначених, досить жорстких правил поведінки, дотримання яких є принциповою умовою успішного розвитку цієї сфери. По-третє, екотуризм характеризується слабким негативним впливом на природне середовище, тому його інколи називають "м'яким туризмом". Ці обставини визначають можливість практично єдиного виду використання природних

ресурсів на природоохоронних територіях. По-четверте, екотуризм є формою туризму, де місцеві жителі не лише працюють в якості обслуговуючого персоналу, але й продовжують жити на охоронній території, використовуючи традиційні методи господарювання, що забезпечують економічну вигоду для населення та сприяють соціально-економічному розвитку. До того ж, екотуризм поєднує відпочинок, розваги та екологічну освіту для подорожуючих.

Прагнення відпочивати на екологічно чистих територіях та здійснювати зелений туризм особливо відчують туристи з промислово навантажених регіонів. З одного боку, напружена екологічна обстановка у таких регіонах та пошкоджене навколишнє середовище обмежують розвиток відпочинку, а з іншого — вказують на гостру потребу у захисних для навколишнього середовища діях. Тому розвиток саме "островків" для зеленого відпочинку має стати пріоритетом у таких регіонах.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану та розвитку інфраструктури екотуризму НПП «Гуцульщина».

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні **завдання:**

- 1) розглянути підходи до визначення сутності, принципів та цінностей екотуризму;
- 2) визначити основні компоненти та принципи розвитку інфраструктури екотуризму;
- 3) проаналізувати сучасний стан розвитку екотуристичної інфраструктури НПП «Гуцульщина»;
- 4) визначити основні інфраструктурні об'єкти НПП «Гуцульщина»
- 5) виявити проблеми та перспективи розвитку інфраструктури екотуризму парку.

Об'єктом кваліфікаційної роботи виступає інфраструктура екотуризму НПП «Гуцульщина».

Предметом дослідження є оцінка ефективності існуючих інфраструктурних об'єктів екотуризму та розробка рекомендацій щодо їх оптимізації у НПП «Гуцульщина».

Методи досліджень. Методологічні засади дослідження базуються на таких методах, як порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, статистичний, історичний.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаної літератури (48 позиція). Робота нараховує 73 сторінки, містить 3 таблиці, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКОТУРИЗМУ

1.1. Визначення поняття "екотуризм". Основні принципи та цінності екотуризму

Екотуризм є однією з найуспішніших форм гармонійного співіснування людини і природи в контексті туристично-рекреаційної діяльності. У найзагальнішому розумінні, екотуризм є формою активного відпочинку з екологічно значущим змістом. Це особливий напрямок рекреаційної діяльності, де люди вибудовують свої відносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, поваги та розуміння.

Туристи отримують від такого спілкування з природою фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я. Водночас природа зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, а місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули для збереження природи та традиційного природокористування.

Формування концепції екотуризму почалося в 1980-х роках ХХ століття, коли вперше з'явилися дослідження на цю тему. Вперше термін «екотуризм» запропоновано в 1983 р. мексиканським економістом-екологом Гектором Себаллос Ласкурейном.

За даними Всесвітньої туристичної організації (WTO), термін «екотуризм» активно використовується в індустрії туризму вже понад 10 років. Багато дослідників відзначають, що поняття «екотуризм» довгий час мало невизначені межі й досі лишається дискусійним (табл. 1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «екотуризм»

Джерело (автор), рік.	Визначення
Г.Міллер, 1978 [45]	Екотуризм — це життєздатна форма туризму, чутлива до навколишнього середовища, яка включає вивчення природного та культурного середовища. Основною метою екотуризму є поліпшення стану цього

	середовища шляхом мінімізації негативного впливу туристичної діяльності та підтримки природоохоронних заходів.
Міжнародна організація екотуризму (TIES), 1990	Екотуризм - це відповідальна подорож до природних зон, яка зберігає навколишнє середовище та підтримує добробут місцевих мешканців.
О.О.Бейдик, 1997 [2]	Екологічний туризм - це складова частина рекреаційної діяльності, при якій негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним. Він передбачає гармонійне єднання людини, засобів рекреації, природного середовища та рекреаційної інфраструктури.
М. Майя, 1997р. [12]	Екотуризм - координує, допомагає та стимулює використання культурних і природних туристичних ресурсів, визнаючи важливість збереження місцевої культурної спадщини і природних ресурсів регіону для місцевого населення і майбутніх туристів.
Marcus L. Endicott, 1997 [44]	Екотуризм - подорожі з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище або тури, орієнтовані на природні об'єкти.
Консультативна рада Канади з навколишнього середовища (Canadian Environmental Advisory Council), 1999	Екотуризм - це вид туризму, пов'язаний із пізнанням природи та спрямований на збереження екосистем, водночас поважаючи інтереси місцевого населення.
О.Ю.Дмитрук, 2001 [12]	Екотуризм - це інтегруючий напрямок у туристській діяльності, що реалізується в умовах активного

	перебування людини в природному середовищі з використанням його рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей, з урахуванням можливості їх відновлення, зберігання і відтворення як на споглядальному, так і на практичному рівні [3].
О.О.Любіцева, К. Стащук, 2002 [22]	Екологічний туризм - це напрямок туризму, оснований на максимізації використання природно-рекреаційних благ та ресурсів і спрямований на еколого-просвітницьку рекреаційну діяльність.
В.П. Коржик, 2020 [19]	Різновид спортивного туризму, пов'язаного з активним пересуванням в неурбанізованих і непромислових ландшафтах з пізнавальною метою і неухильним дотриманням природоохоронних вимог, повагою до культурно-історичного надбання свого і чужого народів, є екотуризм.

До сьогоднішнього часу не існує загальноприйнятого визначення екотуризму. Це зумовлено кількома причинами: по-перше, існує понад тридцять споріднених і взаємопов'язаних понять і термінів; по-друге, екотуризм трактується по-різному в різних регіонах світу.

Проаналізувавши основні твердження «екотуризму», можна сформулювати основні функції екотуризму наступним чином:

1. Пізнавальна функція:

- Ознайомлення з культурно-етнографічними та природними особливостями місцевості.
- Сприяння формуванню позитивної екологічної етики серед туристів.

2. Зберігаюча функція:

- Збереження цілісності екосистем та зниження негативного впливу на природу.
- Не виснаження природних ресурсів та підтримка їх сталого використання.

3. Мотивуюча функція:

- Стимулювання соціально-економічної активності місцевого населення.
- Покращення добробуту місцевих спільнот.

4. Екологічно орієнтована функція:

- Концентрація на внутрішніх, а не зовнішніх цінностях.
- Розвиток туризму, орієнтованого на довкілля, а не тільки на вигоду людини.

5. Природоохоронна функція:

- Забезпечення взаємозв'язку людини з довкіллям.
- Приносить користь дикій природі та довкіллю.

6. Громадська участь та освіта:

- Активне залучення громади до туристичної діяльності.
- Задоволення екотуризмом вимірюється з точки зору екологічної освіти.

7. Кваліфікаційні вимоги:

- Включає значну підготовку та вимагає глибоких знань від організаторів та учасників.

Ці функції відповідають відомим принципам екотуризму і сприяють сталому розвитку туристичної галузі, забезпечуючи збереження природи та покращення життєвого рівня місцевих спільнот.

Запропоновані функції екотуризму можна поєднати з відомими принципами екотуризму:

1. формує позитивну екологічну етику.
2. не виснажує ресурси.
3. вирішує питання, які орієнтовані на довкілля, а не на людину.
4. приносить користь природі.
5. забезпечує взаємозв'язок людини з довкіллям.
6. залучає територіальну громаду до туристичної діяльності.
7. здійснює екологічну освіту.
8. готує організаторів та учасників.

Ці принципи є основою для розвитку екотуризму і сприяють його сталому розвитку та позитивному впливу на навколишнє середовище.

Таблиця 1.2.

Функції та цілі екотуризму

Автор	Функції, що враховуються	Цілі, що враховуються
Гектор Себбалос-Ласкуррей, Міжнародна спілка охорони природи	Пізнавальна, мотивуюча, зберігаюча	Екологічні, культурні, соціально-економічні
Міжнародне товариство природи		Екологічні, соціально-економічні
О.Ю. Дмитрук	Пізнавальна, зберігаюча	Екологічні, культурні
В.І. Гетьман	Зберігаюча, мотивуюча	Екологічні, соціально-економічні

Всі трактування терміну "екотуризм" включають екологічні цілі, спрямовані на охорону навколишнього природного середовища та збереження екосистем. Культурні цілі охоплюють ознайомлення з природними та культурно-етнографічними особливостями місцевості. Соціально-економічні цілі включають покращення добробуту місцевого населення та врахування його інтересів.

У світі прийнято розрізнати дві моделі екологічного туризму: західноєвропейську, що орієнтована на культурний ландшафт та збереження цього ландшафту, та австралійську, яка реалізується у формі подорожей у переважно непорушену природу.

Зауважується географічна різноманітність у визначеннях терміну "екотуризм", яка відображається у різних підходах до туризму. Експерти з розвинених країн-постачальників екотуристів акцентують увагу на побажаннях та рекреаційних потребах споживачів. Туроператори приймаючої сторони цікавляться прибутком та вкладом екотуризму в соціально-економічний розвиток країни.

Слово "екотуризм" використовувалося маркетологами для приваблення туристів, орієнтованих на природу, її захист та активний відпочинок. Проте на практиці охорона навколишнього середовища мало цікавила таких туроператорів. Тому ідеї екотуризму довгий час викликали скептицизм серед теоретиків туризму.

Узагальнюючи всі вище наведені визначення, можна виділити три основних складових екотуризму: екоосвітню, природоохоронну, етнотолерантну.

1. **Екоосвітня складова** передбачає наявність елементів екологічної освіти та просвіти у програмах екотур, що включають:

- Пізнання природи.
- Отримання туристами нових знань, навичок та вмій.
- Спілкування з природою, а не лише поведінку у ній.

2. **Природоохоронна складова** реалізується через:

- Природозберігаючу поведінку групи на маршруті.
- Використання спеціальних еколого-туристських технологій для мінімізації впливу на природне середовище.
- Участь туристів та туроператорів у програмах та заходах з захисту навколишнього середовища.

3. **Етнотолерантна (етноекологічна) складова** виявляється у:

- Повазі до інтересів місцевих жителів.
- Шанобливому ставленні до місцевого населення та збереженні традиційних систем природокористування.
- Дотриманні місцевих законів і звичаїв.
- Внеску туризму у соціально-економічний розвиток території.

При відсутності хоча б однієї з цих складових екотуризм неможливий у принципі.

Зазначено, що для України екологічний туризм є відносно новим явищем, і протягом тривалого часу не було чіткого розуміння, чим він відрізняється від інших видів [18]. Основними об'єктами екологічного туризму в країні є унікальні природні комплекси: національні і природні парки, державні природні

заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки та ботанічні сади, лікувально-оздоровчі місцевості і курорти, заповідники (за визначеними обмеженнями) [22]. Найбільшу туристичну привабливість щороку не втрачають природні об'єкти світової культурної спадщини ЮНЕСКО, такі як букові праліси Карпат, гора Говерла, долина Нарцисів, озеро Синевир, Дністровські каньйони, Бакотська затока, печери (Оптимістична, Атлантида), Овруцький кряж, Шацькі озера, численні річки та болота на Поліссі, Святі гори, Кам'яні могили, Асканія-Нова, Бузький Гард і дельта Дунаю у степовій частині України.

Екологічний туризм в Україні переважно організовують в межах природно-заповідних територій та біля річок [33]. Ось деякі форми екологічного туризму, які активно розвиваються:

- Екскурсії екологічними стежками;
- Піший спортивно-оздоровчий екотуризм;
- Подорожі на велосипедах;
- Пізнавальні подорожі;
- Водний екотуризм (сплав на байдарках, рафтинг, прогулянки на човнах та ін.);
- Фотополювання;
- Спостереження за птахами (birdwatching);
- Спостереження за тваринами;
- Краєзнавчі, зоологічні, ботанічні, археологічні подорожі;
- Гірські подорожі,
- Наукові тури.

Ці форми дозволяють туристам не лише насолоджуватися природними локаціями України, а й активно пізнавати їх і взаємодіяти з оточуючим середовищем.

Таким чином, стверджуємо, що критеріями відповідності туризму поняття "екологічний" є:

- Спрямованість до природи, спираючись на раціональне використання природних ресурсів.

- Екологічна збалансованість, що обґрунтовується відсутністю або мінімізацією збитків довкіллю та оптимізацією природних комплексів.
- Направленість на екологічну освітньо-просвітницьку діяльність.
- Збереження та толерантність до місцевого соціокультурного середовища.
- Економічна ефективність, що забезпечує сталий розвиток території.

Доречно зазначити, що на відміну від масового туризму екологічний туризм не потребує розвиненої туристичної інфраструктури, орієнтованої на кожного туриста, і характеризується значно меншими затратами та інвестиціями. Проте, будь-яка економічна вигода від екотуризму повинна бути спрямована на охорону природних і культурних цінностей регіону. Згідно міжнародних стандартів екологічного туризму, частина прибутку, отриманого від туристично-рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях, має бути спрямована на утримання цих природоохоронних територій. Це важливо для збереження і підтримання екосистем у їх первозданному вигляді та запобігання можливій екологічній деградації природного середовища.

1.2. Екологічна інфраструктура для забезпечення організації та здійсненні рекреаційної діяльності

Згідно з Положенням про рекреаційну діяльність у межах територій різних об'єктів природно-заповідного фонду України, рекреаційна інфраструктура включає сукупність засобів, що забезпечують організацію та проведення рекреаційної діяльності, таких як шляхи сполучення, заклади розміщення й харчування, транспортні засоби, еколого-освітні центри, елементи рекреаційного благоустрою тощо [21, 31].

А. О. Кравчук наголошує, що одним із ключових чинників забезпечення ефективного використання туристичних ресурсів є наявність туристичної інфраструктури [20].

Туристична інфраструктура – це сукупність об'єктів, що забезпечують відпочинок і розваги туриста. Вона є базовою умовою для розвитку туризму. Вдосконалення інфраструктури сприяє раціональному використанню ресурсів

туристичним бізнесом для обслуговування туристів, створенню необхідного й достатнього комфорту в місцях їх перебування, а також покращенню умов життя місцевих жителів через створення нових робочих місць. Розвиток інфраструктури є непрямим внеском у ВВП країни.

У межах цього дослідження інфраструктуру екологічного туризму розглядаємо як інфраструктуру, що сприяє сталому розвитку туризму. Відповідно до цього підходу природні, культурні та економічні ресурси можуть бути виділені або використовуватися стійким чином.

До складу туристичної інфраструктури, зазвичай, включають такі основні групи:

- а) транспортне та шляхове забезпечення,
- б) забезпечення житлом,
- в) громадське харчування або «гостинність»,
- г) роздрібна торгівля,
- д) комунальне забезпечення,
- е) зв'язок,
- ж) побутове обслуговування тощо [34].

Для розвитку екологічного туризму найбільше значення мають три перші вказані інфраструктурні групи. Давайте оглянемо їх нижче.

Транспортна система є важливим компонентом, що забезпечує переміщення туристів до місця відпочинку та під час активного туризму, включаючи всі доступні види транспорту в Україні. В забезпеченні потреб екологічного туризму найбільшу популярність отримали: автомобільний, залізничний, водний, велосипедний та гужовий види транспорту. Рівень розвитку яких визначається густотою трас, їх якістю, покриттям і особливостями організації перевезень [37].

Серед транспортних засобів, що застосовуються для перевезення пасажирів, у тому числі туристів, переважає залізничний, оскільки тарифи на перевезення цим видом транспорту, як правило, нижчі за автомобільні.

Незважаючи на достатній розвиток залізничних шляхів, найбільшою популярністю серед туристів користується автомобільне сполучення.

Автомобільні дороги в Україні залишаються незадовільними, окрім кількох великих автомагістралей, що відповідають належному стандарту. Більшість доріг не мають відповідного оснащення мостами, естакадами, тунелями і не відповідають технічним стандартам ЄС за якістю та ваговим навантаженням. Незадовільним є також рівень безпеки дорожнього руху.

Автомобільні дороги у межах сільських населених пунктів незадовільні і стають все більш непридатними для користування. Доїхати до екомісцевостей, сільських населених пунктів у деяких випадках дуже важко через відсутність доступного транспортування масового потоку туристів. Лише дуже обмежена кількість сільських населених пунктів мають під'їзди з твердим покриттям.

Більшість населених пунктів можна досягти лише за допомогою спеціальних або нетрадиційних видів транспорту. Багато доріг знаходяться на балансі місцевих бюджетів селищ і сіл, з яких кошти на ремонт у необхідному обсязі не виділяються. Це одна з причин, що обмежує бажання туристів здійснювати екологічний туризм. В країнах, де розвиток такого туризму є пріоритетним напрямком, створені спеціальні транспортно-шляхові умови для екологічного відпочинку.

Розвиток індустрії подорожей залежить від розвитку **індустрії розміщення** та реальної можливості прийому туристів у конкретному туристичному об'єкті або регіоні. Індустрію розміщення складають заклади колективного та індивідуального розміщення: готелі, мотелі, будинки відпочинку, пансіони, гуртожитки, санаторії, заїжджі двори, туристичні бази, хутори, туристичні садиби та інші.

Екологічний туризм втілюють через розміщення туристів у екоготелях та тимчасово орендованих котеджах, у оселях сільських господарів з їхніми сім'ями, у спеціально виділених для гостей кімнатах, у кемпінгах на території фермерських господарств та сільських готелях. Готельні номери та котеджні будиночки повинні бути добре умебльовані та охайні, мати ванну кімнату, умови для приготування їжі та необхідний посуд, кабельне телебачення. Кемпінги повинні мати достатньо місця для наметів, ванні кімнати, туалети, водопровід з

гарячою та холодною водою, криту автостоянку та освітлення на наметових місцях [37].

Продовжуючи європейську туристичну практику, в Україні з'являються нові форми екотуризму, такі як природні парки, еко-курорти, екокотеджі, екостежки, глемпінги та інші цікаві варіанти.

Еталонна модель *еко-комплексу* включає добре підготовлений персонал і професійних путівників, які взаємодіють з гостями закладу. Ці комплекси розташовані на незайманих природних територіях і часто мають значне екологічне значення та реальні програми захисту навколишнього природного середовища. Вони підтримують етичну практику працевлаштування і сприяють розвитку місцевої економіки, застосовують найкращі технології для зменшення споживання енергії та раціонального використання відходів.

Наявна матеріальна база для розміщення туристів вже існує (готелі, санаторії, бази відпочинку і т.д.), і з кожним роком з'являються нові еко-готелі [30].

- **Еко-курорт:** це заклад, схожий на еталонну модель еко-комплексу, але відрізняється за призначенням і зазвичай розташований біля водних об'єктів. Основна спеціалізація - надання розважальних та інших особистих послуг, таких як природні оздоровчі спа-центри, заняття йогою та інше.
- **Еко-котеджі та кемпінги:** це невеликі будиночки, що розташовані в природних районах з мальовничими краєвидами. Вони побудовані давно та використовувалися для інших цілей, не пов'язаних з туризмом. Їх переобладнали використовують для проживання. За останні кілька років "глемпінг" став популярним серед мандрівників, які шукають поєднання комфорту із збереженням екологічних цінностей.
- **Сільські еко-комплекси:** це прості приватні помешкання, що розташовані у сільській місцевості або невеликих селах поблизу територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Обслуговуючий персонал і гіді - місцеві жителі без професійних навичок. Вони надають можливість побачити екзотичну дику природу, але не зовсім ізольовані від цивілізації.

- **Еко-ферми:** це сільські проєкти, які використовують фермерські будинки та інші приміщення ферм. Деякі з них адаптовані або побудовані з метою залучення туристів. Ці проєкти спрямовані на отримання додаткового доходу для фермерів та малих громад.

Отже, **екологічні готелі** - це готелі майбутнього, які сприяють покращенню стану природного середовища, виховують екологічну свідомість і відповідальність у суспільстві. Впровадження інноваційних екологічних практик у готельну індустрію сприяє реалізації соціальних цілей і є інструментом підвищення рентабельності та конкурентоспроможності готельного бізнесу.

У світі спостерігається тенденція до збільшення кількості готелів для зелених туристів [37]. Багато країн і регіонів уже впроваджують екотехнології, зокрема у готельній справі. Зараз існують готелі з поміткою «еко».

Ці готелі зазвичай дорожчі, ніж звичайні готелі, проте відвідувачі готові платити більше за збереження свого здоров'я та навколишнього середовища. Люди з вищим рівнем освіти та доходами переважно проявляють інтерес до екологічних проблем, і 90% з них готові платити «трохи більше» за «зелені» товари і послуги. Ці дані дослідників з Корнельського університету стимулюють розвиток екоготелів по всьому світу.

Відгуки про екоготелі підтверджують, що якість послуг та емоції від відпочинку повністю виправдовують ціну. Це ще раз підтверджує бажання зберігати природу, вести здоровий спосіб життя та правильно харчуватися.

Головна особливість готелів з позначкою «еко» полягає в тому, що вони часто розташовані в заповідних зонах з юридичними обмеженнями на тип забудови, поверхню та інші аспекти, і функціонують у гармонії з природою, не забруднюючи навколишнє середовище. Навіть у великих мегаполісах є готелі, які пропонують своїм гостям 100% чисту воду, харчування категорії «органік» і використання тільки натуральних матеріалів для обробки номерів.

В Україні розвиток еко-готелів тільки починається, і це відбувається дуже повільними темпами порівняно зі світовими стандартами. Однією з причин є висока вартість матеріалів, необхідних для будівництва таких готелів, що впливає на вартість проживання. Лише мала частина відвідувачів може

дозволити собі такі екологічно чисті готелі. Незважаючи на прагнення українців до збереження природи, платоспроможний попит на послуги еко-готелів залишається низьким, але спостерігається позитивна тенденція до зростання.

Україна активно впроваджує екологічну сертифікацію готелів і ресторанів за системами «Зелений ключ» та «Жива планета», що враховують різноманітні екофактори: від енергозбереження до забезпечення гостей органічними продуктами. В Україні основна частина еко-готелів розташована у Києві, а також у Львові, Одесі та Буковелі.

Громадське харчування є не менш важливою частиною туристичної подорожі після розміщення. До сектору громадського харчування входять ресторани, кафе, бістро, закуочні, їдальні, бари, паби та інші заклади. Хоча більшість готелів надають безкоштовний сніданок, вартість якого зазвичай включається у вартість розміщення, багато туристів залишаються незадоволені якістю їжі, яку пропонують у туристичних базах, готелях та приватних секторах. У більшості сільських населених пунктів України кількість закладів громадського харчування, які б задовольняли потреби туристів повною мірою, є недостатньою або вони зовсім відсутні.

У регіонах, де основною метою розвитку туристичної індустрії є задоволення туристів у ековідпочинку, екоінфраструктурні складові намагаються об'єднати. Наприклад, готель «Berghotel Mattlihue» у Німеччині споруджений з дерева та спроектований для використання в санвузлах тільки дощової води. Їжу в ресторані готелю готують із місцевих екологічно чистих продуктів, що дозволило мінімізувати використання транспорту, оскільки готель не користується послугами перевізників [36].

За словами С. Грабовенської, туристична інфраструктура в Україні в цілому є розвиненою. В останні роки відбуваються значні позитивні зміни: розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і поліпшується відвідуваність туристичних об'єктів.

Однак туристична інфраструктура, спрямована на розвиток ековідпочинку в Україні розвинена недостатньо і поступається світовим стандартам. З

проведеного аналізу можна зробити висновок, що практично в усіх підсистемах існують проблеми, зокрема в транспортній, екологічній та рекреаційній підсистемах.

Аналіз компонентів інфраструктури, таких як транспортне та шляхове забезпечення, житлові умови та громадське харчування, показав, що обмеженість інвестицій у їх розвиток призвела до незадовільної якості туристичної інфраструктури, необхідної для реалізації екологічного туризму. Стан інфраструктури за місцями розташування, транспортні засоби для переміщення, якість харчування та інші критерії не відповідають вимогам туристів, які обирають зелений відпочинок. Забезпеченість місцями для розміщення «зелених» туристів залишається незадовільною.

Оцінка стану та рівня розвитку рекреаційної інфраструктури екологічного туризму в регіоні може бути проведена за допомогою таких показників:

✓ щільність засобів розміщення туристів, що відповідають екологічним вимогам: оцінюється кількість туристичних об'єктів, які забезпечують екологічну безпеку та збереження природних ресурсів.

✓ транспортна доступність: визначається доступність природно-заповідних територій для туристів за допомогою різних видів транспорту.

✓ різноманітність та атрактивність природних ландшафтів: оцінюється різноманіття природних екосистем та їх привабливість для туристів.

✓ щільність музеїв (краєзнавчих, природно-історичних, музеїв-заповідників): аналізується кількість музейних закладів, які є частиною природно-заповідного фонду.

✓ відсоток площі природно-заповідних територій у загальній площі регіону: визначається частка територій, які знаходяться під охороною природи.

✓ наявність у структурі національних природних парків і природних заповідників відділів екологічної освіти, природних музеїв, екологічних візит-центрів, екологічних стежок і туристичних маршрутів екологічного спрямування: аналізується наявність і розвиток освітніх та туристичних інфраструктур в межах природно-заповідних об'єктів.

Ці показники дозволяють зробити висновок про ефективність та розвиток екологічного туризму в регіоні та визначити напрямки подальшого розвитку рекреаційної інфраструктури з урахуванням збереження природних і культурних цінностей.

Система природно-заповідного фонду включає парки, які відіграють особливу роль, наділені не лише природоохоронними, але й рекреаційними функціями. Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України», у територіальній структурі національних природних парків передбачені зона регульованої рекреації та зона стаціонарної рекреації.

Зона регульованої рекреації охоплює території з рекреаційним, еколого-освітнім, культурно-виховним та науково-пізнавальним значенням. Тут прокладені екологічні стежки, маршрути екологічного туризму та постійні екскурсії. Водночас у цій зоні заборонені рубки лісу головного користування, промислове рибальство й мисливство.

Зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення готелів, кемпінгів та інших об'єктів рекреаційної інфраструктури [35].

На рекреаційних ділянках природоохоронних територій розвиток екологічного туризму обумовлений наступними чинниками [21]:

- Наявністю різноманітних, цікавих, унікальних об'єктів природи.
- Організацією екскурсійної діяльності.
- Прокладанням туристичних маршрутів та екологічних стежок.
- Облаштуванням оглядових зупинок у зонах регульованої рекреації зі встановленням баків для сміття, громадських вбиральень, тіньових навісів, місць для розкладання багаття.
- Наявністю системи моніторингу, що допомагає регулювати рекреаційне навантаження.
- Можливістю розвивати найрізноманітніші форми екологічного туризму, зокрема пізнавального, активного, наукового.
- Можливістю організовувати науково-практичні конференції, семінари, студентські практики, що сприяють екологічній освіті та вихованню різних соціальних груп.

Отже, екологічна інфраструктура - це комплекс об'єктів, територій, мереж і систем природного та антропогенного походження, що функціонують за природними законами. Вона забезпечує умови для збалансованого розвитку природного середовища, збереження життєвого середовища людини, а також включає контролюючі та запобіжні обслуговуючі ланки, що забезпечують нешкідливі для довкілля умови діяльності всіх галузей екологічного виробництва та організацій і установ, які здійснюють господарську або іншу діяльність на певній території [6].

З правильним вибором властивостей і якостей, а також науково обґрунтованими параметрами складових елементів, цей комплекс ефективно виконує поставлені перед ним завдання.

1.3. Інноваційні підходи та підтримки управління екологічним туризмом в Україні в контексті сталого розвитку

Сучасна модель екологічного туризму є інтегрованою системою управління екотуризмом, яка охоплює екологічне просвітництво та навчання учасників цієї діяльності. Її метою є досягнення соціальних та економічних цілей при одночасному збереженні природних та культурних цінностей для наступних поколінь. Ця модель передбачає створення вигідних соціально-економічних умов у районах, які відвідують туристи, та залучення місцевого населення до участі в екотуристичних ініціативах. Вона проявляє себе через принципи екологічності у туризмі і дотримання таких умов [41]:

- дотримання прийнятних норм антропогенного впливу.
- екологічна сумісність використовуваних транспортних засобів.
- дотримання правил поведінки на природоохоронних територіях та об'єктах.
- сертифікація екологічних маршрутів і послуг згідно міжнародних стандартів.
- використання екологічно безпечних матеріалів і раціональне використання природних ресурсів.

Екологічні, економічні, соціальні та політичні чинники сприяли стрімкому розвитку екотуризму завдяки інтеграції глобальних, національних, регіональних та місцевих стратегій екотуризму. Наприклад, з 1972 року агроекотуризм став окремим сегментом, що приносить значну економічну користь для країн, зокрема, доходи від сільського туризму в Італії становлять 350 млн доларів США на рік, тоді як у Швейцарії загальний дохід від туризму досягає 15 млрд доларів США на рік, з яких 10 млрд доларів США припадають на доходи фермерів у гірських районах [25].

Цей напрямок свідчить про значний потенціал екотуризму як напрямку розвитку туристичної індустрії, що сприяє не лише економічному зростанню, але й збереженню природного довкілля та культурної спадщини. Таким чином, інвестиції в екологічний туризм і розвиток відповідної інфраструктури виступають як вагомий чинник соціально-економічного розвитку регіонів, сприяючи підвищенню екологічної обізнаності та відповідальності серед місцевого населення, а також туристів.

Інтегрована модель екологічного туризму, яка включає екологічне просвітництво, залучення місцевого населення до екотуристичної діяльності, а також розвиток соціально-економічно вигідних умов для туристичних районів, є ключовим елементом сталого розвитку. Серед чинників, що сприяють розвитку екотуризму, можна виділити мальовничі природні пейзажі, багатство археологічних, історичних та культурних пам'яток, а також унікальні традиції, обряди, ремесла і фольклор. Важливим також є присутність сільськогосподарських підприємств, які зазнають збитків, і низький рівень доходів селян. Зелені шляхи (Greenways) становлять відносно нову тенденцію у світовому екотуризмі, яка передбачає створення багатофункціональних маршрутів для пересування на неавтомобільному транспорті вздовж природних коридорів, водних артерій, історичних торговельних шляхів та залізничних ліній тощо [4].

Досвід зарубіжних країн показує, що розвиток екотуризму може мати різноманітні наслідки для місцевих спільнот, регіонів та країни в цілому, від позитивних до негативних. Економічні, екологічні та соціальні впливи

екотуризму значно варіюються залежно від його обсягів, рівня розвитку та диверсифікації місцевої економіки, а також культурних характеристик регіону або країни. Тому важливо розглядати ключові соціально-економічні аспекти, пов'язані з розвитком екотуризму, і розглядати приклади як його позитивного, так і негативного впливу.

Туризм, як високоприбуткова сфера, сприяє економічній диверсифікації та залученню іноземних інвестицій в країну, а також стимулює розвиток суміжних галузей, таких як агропромисловість, виробництво будівельних матеріалів, легка промисловість, готельний бізнес та транспортні послуги, роздрібну торгівлю. Місце туризму у економічному розвитку зростає з підвищенням використання місцевих ресурсів та продуктів [1].

Вплив на сферу соціального розвитку: Туризм значно впливає на соціальний розвиток шляхом створення нових робочих місць і підвищення рівня життя громад. Він тісно пов'язаний з різними галузями економіки, що робить його ключовим фактором у генерації зайнятості та доходів для місцевого населення. Туризм також сприяє розвитку сучасної інфраструктури, якою користуються як туристи, так і місцеві жителі [42].

Вплив на культурну сферу: Туризм може позитивно впливати на зміцнення та збереження традиційної культури та підвищення культурної самосвідомості серед населення. Однак існує ризик, що традиційні культурні цінності та соціокультурне середовище можуть зазнати змін під впливом культури, яку привносять екотуристи. Взагалі, культурні та соціальні трансформації є одними з найчастіших наслідків туризму, які потребують складної оцінки.

З позитивних **соціально-економічних наслідків** розвитку екотуризму можна виділити стимулювання виробництва екологічно чистих продуктів, залучення інвестицій у природоохоронні заходи, розвиток інфраструктури та послуг, а також підтримку освіти, спрямованої на екологічний туризм і природокористування (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Проблеми розвитку екотуризму та можливості їх вирішення

Проблеми розвитку екотуризму	Шляхи вирішення проблеми
Виснаження рекреаційних ресурсів із зростанням частки туристів	Удосконалення обмежувальних чи заборонюваних заходів для туристів
Важка транспортна доступність до туристичних локацій	Будівництво нових доріг, прокладання нових (альтернативних) маршрутів
Збільшення негативного впливу на навколишнє середовище та туристичну інфраструктуру	Обмеження відвідувань, здійснення контролю за неорганізованими туристами, моніторингу
Непоінформованість екотуристів	Інформування через інтернет, інформація про місця, які доступні зараз
Висока вартість екотурів	Створення програм туристичного кешбеку (повернення коштів через державний бюджет)
Сезонність. Низька рентабельність об'єктів	Здійснення цілорічного режиму роботи
Наявність плати за вхід до об'єктів туризму	Інституціоналізація платежів, контроль за їх цільовим використанням

Екотуризм вже відкрив доступ до територій, які раніше були малодоступними для туристів, в тому числі Арктику та Антарктику, важкодоступні області Амазонки, африканські та південноамериканські пустелі тощо. Варто доповнювати ці напрямки інноваційними заходами, спрямованими на поліпшення екологічного стану в регіонах. Природоохоронні території відіграють ключову роль у багатьох національних стратегіях, які спрямовані не лише на охорону цих зон, але й на розвиток екологічно безпечного туризму.

Згідно з рейтингом «True Luxury Travel», який оцінює 107 країн світу на основі критеріїв, таких як кількість національних парків, біорізноманіття, загроза вимирання видів, занесених до Червоної книги, та зусиль країни у сфері охорони природи, Фінляндія зайняла перше місце, за нею йде Швеція та Бразилія. Україна

посіла чотирнадцяте місце за цим рейтингом і п'яте за кількістю національних парків [46]. На рис. 1.1 висвітлено основні проблеми та можливості розвитку екологічного туризму в Україні. На основі проведеного аналізу літературних джерел рекомендуємо наступні кроки та стратегічні напрямки для розвитку екологічного туризму в Україні:

- застосування наукового методу до розробки об'єктів екотуризму (включаючи вивчення максимально допустимих рекреаційних навантажень);
- розроблення стандартів «екологічного» туризму;
- вибір природних осередків, які можуть бути доступні для туристів без шкоди для місцевої флори та фауни;
- облаштування екологічних маршрутів відповідною інформацією;
- встановлення правил для відвідувачів, особливо обмежень для доступу до деяких місць;
- проведення моніторингу та контролю над дотриманням правил та обмежень, а також адаптація туристичного навантаження на основі інформації про рекреаційну місткість територій;
- розвиток партнерства між державними органами та приватним сектором у питаннях підтримки інфраструктури екологічного туризму;
- запровадження заборони на спорудження капітальних будівель у заповідних зонах;
- запобігання випадкового розміщення зон відпочинку для забезпечення збереження балансу між природою та антропогенним впливом;
- відведення земельних ділянок для розбудови туристичної інфраструктури;
- впровадження екологічних податків та зборів [29].

Впровадження цих рекомендацій вимагатиме зусиль від державних органів для вирішення існуючих проблем та майбутнього розвитку екотуризму в Україні (див. рис.1.1).

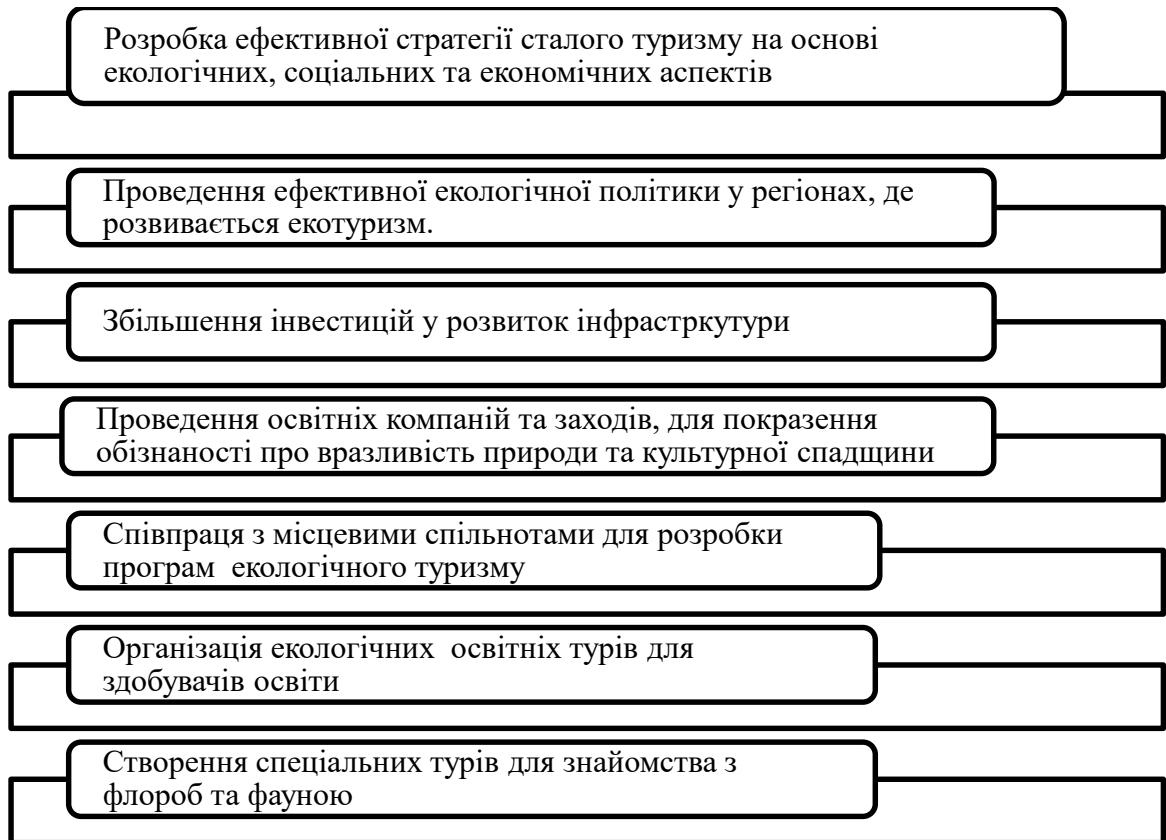

Рис. 1.1. Стратегії розвитку екотуризму

Виконання цих заходів, у межах зазначених стратегій, дозволить Україні підвищити рівень розвитку екотуризму, що, в свою чергу, збільшить привабливість країни для туристів, сприятиме підвищенню бюджетних надходжень, створенню робочих місць для безробітних громадян та поліпшенню стану природних зон .

За даними Всесвітньої туристичної організації, частка екотуризму становить між 12% та 15% від загальної кількості туристів, при цьому відбувається ріст на 30% щороку. Ця динаміка підтримується не тільки загальною тенденцією до екологізації економіки, але й зростанням урбанізації, великим бажанням людей відновити зв'язок з природою та пошуком нових вражень. Прогноз ООН засвідчує, що до 2025 року у промислово розвинених країнах понад 90% населення буде проживати у містах, при тому населення 100 найбільших міст світу сягне понад 5 млрд осіб .

Україна, завдяки своїм значним ресурсам, великій території, різноманітному клімату та природним багатствам, визнана міжнародною спільнотою як країна з величезним потенціалом для розвитку екологічного

туризму. ЮНВТО виділяє екотуризм як один із стратегічних напрямків для підвищення рівня внутрішнього та міжнародного туризму в Україні. На регіональному рівні в Україні вже розпочинається розвиток цього сектору. Проте для подальшого прогресу та модернізації сектора необхідно узгоджувати всі заходи в рамках єдиної стратегічної політики, спрямованої на інноваційний соціально-економічний розвиток регіонів та збереження природного балансу. Екологічний туризм спонукає до інновацій, включаючи бізнес-активність у регіоні, впровадження новітніх сервісів, оригінальних організаційних та маркетингових стратегій, а також специфіку процесів та різноманітність туристичних потоків.

При розробці стратегії інноваційного розвитку у сфері екотуризму важливо провести всебічний аналіз попиту та пропозиції, оптимізувати патерни споживання, тобто крок за кроком розвивати інноваційний сегмент економіки з унікальними, процесними та відкритими інноваціями. Необхідно розрізняти інновації на природні та штучні. Розробка інноваційного ринку має враховувати специфіку галузі, характер послуг та можливості кожного регіону з огляду на джерела інвестування та бюджетні асигнування в рамках державної програми інноваційного розвитку [39].

Дослідники вказують на три основні напрямки інноваційної діяльності у туризмі:

1. **Організаційно-управлінські інновації**, які охоплюють реорганізацію та концентрацію на основі технологічних та інформаційних розробок, кадрової політики, економічної та фінансової ефективності.
2. **Маркетингові інновації**, що включають нові технології та методи дослідження ринку, потреб та цільових сегментів, онлайн-проекти для взаємодії з клієнтами та пошуку каналів збуту, комунікаційні розробки.
3. **Продуктові інновації**, націлені на зміну споживчих властивостей туристичного продукту, нове позиціонування та конкурентні переваги.

Експерти підкреслюють, що для динамічного та непередбачуваного туристичного ринку особливо потрібні кризові інновації (пандемія, війна) та розвивальні інновації, що дозволяють адаптуватися до змін в суспільстві, в інших

галузях, між постачальниками, споживачами та ринковим простором екотуристичних послуг.

Розвиток екологічного туризму в Україні потребує комплексного підходу, який об'єднує зусилля держави, приватного сектору та громадськості. Важливими елементами є розвиток партнерства між державними органами та приватними інвесторами для підтримки інфраструктури екологічного туризму та введення заборони на будівництво капітальних споруд у заповідних зонах. Замість цього, слід сприяти будівництву модульних об'єктів, які мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище.

Висновки до розділу 1

В туристичному бізнесі екотуризм розуміється як перебування туристів у середовищі «соціально адаптованої природи». Відвідувачі взаємодіють з природою в адаптованому вигляді. Одні дослідники вважають, що екотуризм розвинувся з туризму навколишнього середовища, де природа слугує середовищем для різних видів активного відпочинку, таких як кемпінг і безкровне полювання. Еко туристи використовують біноклі замість рушниць. У таких турах туристи цікавляться природою (наприклад, флорою і фауною) та екологією.

Інфраструктура екотуризму включає різноманітні галузі і види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Основною проблемою при класифікації певних видів діяльності як екотуристичних є вибір відповідних класифікаційних ознак. Економічна діяльність, пов'язана з екотуризмом, розглядається з точки зору попиту, споживання товарів і послуг відвідувачами, а також витрат, які вони несуть. В таких умовах екотуристична інфраструктура охоплює широкий спектр господарських видів діяльності, оскільки витрати туристів розподіляються між різними секторами екотуристичного обслуговування. Розвиток цієї інфраструктури робить непрямий внесок у ВВП країни.

З екотуристичною інфраструктурою безпосередньо пов'язані такі інфраструктурні групи: транспортне та дорожнє забезпечення, житлове забезпечення, громадське харчування та заклади ресторанного господарства.

Основні елементи екотуристичної інфраструктури повинні не лише виконувати рекреаційну функцію, а й сприяти покращенню всього соціально-економічного життя країни. Найбільш актуальними проблемами цієї інфраструктури є недостатня розвиненість транспортної системи та дорожньої інфраструктури, що не відповідає світовим стандартам; відсутність облаштованих доріг у сільських населених пунктах і поза їх межами, а також недостатній розвиток спеціалізованих закладів для екологічного відпочинку.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НПП «ГУЦУЛЬЩИНА»

2.1. Територіальна організація туристично-рекреаційної діяльності на території НПП «Гуцульщина»

Проблема використання потенціалу екологічного туризму тісно пов'язана з формуванням та розвитком інфраструктури. Основна суть цієї проблеми полягає в забезпеченні доступу туристів до природних територій, збереження яких у непорушеному вигляді. Варто зазначити, що екологічний туризм не має на меті підтримку великих туристичних потоків, а скоріше спрямований на відвідування територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Одним із таких є Національний природний парк (далі НПП) «Гуцульщина», який розташований

у західній – Покутській частині Покутсько-Буковинських Карпат на території Косівського району Івано-Франківської області.

Ідея створення Національного парку на Косівщині зародилась у перші роки будівництва незалежної України. Ініціативу запропонувала громадськість, обурена погіршенням стану довкілля, масовим вирубуванням лісів та потребою збереження етнокультурної спадщини. Відомі науковці, депутати різних рівнів також активно підтримали ідею. Поштовхом для природоохоронної діяльності стала перша Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми Гуцульщини», яка відбулася в рамках Міжнародного гуцульського фестивалю у місті Косів у 1993 році. Одним з рішень конференції було звернення до Президента України та Кабінету Міністрів щодо створення на Косівщині національного природного парку.

Івано-Франківська облдержадміністрація, відповідно до вимог громадськості, видала розпорядження про створення регіонального ландшафтного парку «Гуцульщина» площею 50 тисяч гектарів у 1997 році. У складі РЛП «Гуцульщина» знаходиться понад 30 природно-заповідних об'єктів різних категорій, включаючи заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та інші. Однак через відсутність фінансування його робота не була налагоджена. Пізніше, 25 червня 1998 року Косівська районна рада і 28 грудня 1999 року 11 сесія Івано-Франківської обласної ради третього скликання ухвалили рішення про перетворення регіонального ландшафтного парку «Гуцульщина» в національний природний парк. Це рішення законодавчо підтвердив Указ Президента України №456 від 14 травня 2002 року «Про створення Національного природного парку «Гуцульщина», де зазначені основні принципи організації та функціонування парку.

НПП «Гуцульщина» охоплює загальну площу 32,271 гектара, зокрема 7,606 гектарів земель надано у постійне користування, та 24,665 гектарів земель включені до його складу без вилучення у землекористувачів [28]. Землі, надані національному парку у постійне користування, включають землі Косівського міжгосподарського лісгоспу (тепер – Косівське районне підприємство "Райагроліс") площею 816 гектарів і Кутського державного лісгоспу (тепер –

Державне підприємство "Кутське лісове господарство") площею 6,790 гектарів, що разом становлять 7,606 гектарів. До складу НПП без вилучення земель у користувачів включені землі Косівського міжгосподарського лісгоспу площею 9,893 гектари і землі Кутського державного лісгоспу площею 14,772 гектари, що разом становлять 24,665 гектар.

На території національного парку розташовані ландшафтні заказники: "Трегит" (310 га), "Сокільський хребет" (49 га), "Кам'янистий хребет" (30 га), лісовий заказник "Каменець" (184 га), заповідні урочища "Лебедин" (44 га), "Ротул" (7,5 га), "Ділок" (2 га), "Уторопи" (6 га), "Хоминське" (9 га) і "Каменець" (3 га), ботанічні пам'ятки природи: "Цуханівське" (15 га), "Модрини" (1,1 га) і "Еталон дубового насадження" (3,3 га), гідрологічні пам'ятки природи: "Водоспад на ріці Рушір" (1 га) і "Сірководневе джерело" (5 га) та інші.

За результатами польових проектно-вишукувальних робіт, проведених Івано-Франківським державним підприємством "Карпатгеодезкартографія", межі земельних ділянок, які були надані Національному природному парку (НПП) "Гуцульщина" з вилученням у попередніх користувачів, були уточнені. Згідно з Державними актами на право постійного користування, площа НПП була визначена в розмірі 7,581 гектарів, що на 25 гектарів менше, ніж було визначено у вихідному Указі Президента про створення НПП "Гуцульщина".

Отже, загальна площа Національного природного парку "Гуцульщина" складає 32,248 гектарів, включаючи 7,581 гектарів, що надані НПП у постійне користування. Основною причиною відмінностей у отриманих площах є уточнення меж між НПП та суміжними користувачами. Території, що не потрапили до складу Національного парку, залишаються частиною Регіонального ландшафтного парку (РЛП) "Гуцульщина" з площею 17,729 гектарів. У складі РЛП залишилося 17 раніше створених природно-заповідних об'єктів різних категорій, зокрема гідрологічні заказники місцевого значення: "Ріка Пістинька з прибережною смугою" (850 гектарів) і "Ріка Рибниця з прибережною смугою" (1,080 гектарів).

На території Національного природного парку "Гуцульщина", який включає 32,248 гектарів, з них 7,581 гектар надано парку у постійне

користування, розташовані три природоохоронні науково-дослідні відділення (ПНДВ): Шешорське, Косівське і Старокутське. Ще 24,667 гектарів включені до складу парку без вилучення у землекористувачів. Ця площа охоплює п'ять лісництв ДП "Кутське ЛГ": Кутське, Яблунівське, Березівське, Космацьке і Косівське, а також чотири лісництва Косівського РЛП "Райагроліс": Нижньоберезівське, Пістинське, Кобаківське і Рожинське. Адміністративне приміщення ДП "Кутське ЛГ" розташоване у смт. Яблунів, а адміністрація Косівського РЛП "Райагроліс" знаходиться у с. Пістинь.

Територія парку має складну конфігурацію. Максимальна протяжність НПП "Гуцульщина" з південного сходу на північний захід становить 29 км, а з півдня на північ — 20 км [47].

До складу парку включені площі лісового фонду, які межують з 39 населеними пунктами: містом Косів, смт. Кути і Яблунів, селами – Великий Рожен, Малий Рожен, Розтоки, Тюдів, Кобаки, Старі Кути, Слобідка, Рожнів, Хімчин, Кривоброди, Гуцулівка, Микитинці, Пістинь, Уторопи, Стопчатів, Люча, Лючки, Баня Березів, Верхній Березів, Середній Березів, Текуча, Нижній Березів, Акрешори, Космач, Черганівка, Брустури, Прокурава, Шешори, Старий Косів, Вербовець, Сгодна, Соколівка, Город, Бабин, Яворів, Річка. Зовнішня межа парку здебільшого збігається із адміністративними межами Косівського району: на сході парк межує із Вижницьким районом Чернівецької області (границею є річка Черемош), на півночі – із Коломийським районом, на заході – із Яремчанською міською радою і Надвірнянським районом, а на півдні – з Верховинським районом Івано-Франківської області. В десяти кілометрову зону парку включена практично вся територія Косівського району. Ліси і населені пункти утворюють єдиний природно-етнокультурний комплекс, що відзначається значною культурно-історичною цінністю, багатством і розмаїттям природних та рекреаційних ресурсів.

Для забезпечення охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів Національного природного парку «Гуцульщина», його територія згідно зі статтею 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд» поділяється на такі функціональні зони:

1. **Заповідна зона** - забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню цієї зони або порушує природний розвиток процесів та явищ і створює загрозу шкідливого впливу на її природні комплекси та об'єкти (загалом 2480,3 га або 7,7%, на вилученій - 1812,6 га або 23,9%).
2. **Зона регульованої рекреації** - створена для запобігання негативному впливу природних чи антропогенних факторів на екосистеми заповідної зони, а також регулювання рекреаційної діяльності. В її межах проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється розробка і облаштування туристських маршрутів та екологічних стежок (загалом 13295,1 га або 41,2%, на вилученій – 3704,7 га або 48,9%).
3. **Зона стаціонарної рекреації** - призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів та інших об'єктів обслуговування відвідувачів Парку (загалом 129,8 га або 0,4%, на вилученій – 106,1 га або 1,4%).
4. **Господарська зона** - у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на Парк завдань (загалом 16342,8 га або 50,7%, на вилученій 1945,5 га або 25,9%).

Ці зони забезпечують ефективне управління та збереження природних ресурсів парку, а також забезпечують різні види рекреаційної діяльності на території парку.

Територіальна організація туристично-рекреаційної діяльності на території Національного природного парку "Гуцульщина" є складною та багатоплановою задачею, що передбачає гармонійне поєднання збереження природних ресурсів з потребами туристичного потоку. Враховуючи унікальні природні умови та культурний контекст регіону, організація туризму в цьому парку вимагає комплексного підходу та врахування специфічних аспектів.

Національний природний парк "Гуцульщина" розташований у Карпатах, де високогірні екосистеми і культурні традиції місцевого населення є важливими атрибутами туристичного приваблення. Одним із головних завдань

територіальної організації туризму є збереження і захист природних комплексів парку, зокрема, рідкісних видів та їхніх природних середовищ.

Структура туристичної інфраструктури парку включає мережу туристичних маршрутів, охоронних зон, екопунктів, а також баз відпочинку і туристичних приміщень, що адаптовані до екологічних стандартів. Розвиток інформаційної інфраструктури, такої як веб-сайти, мобільні додатки та інші інтерактивні платформи, грає важливу роль у популяризації парку серед туристів і відвідувачів.

Крім того, важливим аспектом є залучення місцевого населення до розвитку туризму через створення нових робочих місць у сфері обслуговування та екологічного нагляду. Це дозволяє зменшити вплив на природні екосистеми і сприяти сталому розвитку регіону.

Таким чином, територіальна організація туристично-рекреаційної діяльності на території Національного природного парку "Гуцульщина" вимагає впровадження інтегрованого підходу, який би сприяв збереженню природних ресурсів і одночасно задовольняв потреби туристичного відпочинку.

Територіальна організація туристично-рекреаційної діяльності на території Національного природного парку "Гуцульщина" включає ряд ключових аспектів:

- 1. Збереження природних ресурсів:** Основною метою є збереження унікальних природних комплексів Карпатських гір, які є осередком біорізноманіття. Парк має значний потенціал для збереження рідкісних видів рослин і тварин, а також природних ландшафтів.
- 2. Розвиток туристичної інфраструктури:** Парк розробляє мережу туристичних маршрутів, які ведуть до найцікавіших місць парку, зокрема до гірських вершин, водоспадів та природних заповідників. Важливе значення має правильне облаштування маршрутів із збереженням природних умов.
- 3. Залучення місцевого населення:** Ініціативи залучення місцевих жителів до розвитку туризму сприяють підтримці місцевої економіки та культурної

спадщини. Місцеві громади активно беруть участь у створенні та управлінні туристичними об'єктами.

4. **Інформаційна підтримка:** Впровадження сучасних інформаційних технологій для інформування туристів про особливості та правила відвідування парку. Це включає веб-сайти, мобільні додатки, інтерактивні карти та інші інформаційні ресурси.
5. **Екологічна освіта та збереження:** Проведення екологічних програм, навчання туристів та місцевих жителів екологічно відповідальному поведженню в природних умовах. Це сприяє збереженню природи та зменшенню негативного впливу туризму на екосистеми.
6. **Сталість розвитку:** Розвиток туризму в парку здійснюється з урахуванням принципів сталого розвитку, що передбачає забезпечення балансу між соціальними, економічними та екологічними аспектами.

Такий підхід дозволяє Національному природному парку "Гуцульщина" існувати як привабливий туристичний об'єкт, зберігаючи природні багатства регіону для майбутніх поколінь.

2.2. Рекреаційна інфраструктура на території Національного природного парку «Гуцульщина»

Рекреаційна інфраструктура – це ланка взаємопов'язаних видів та способів діяльності, які в кінцевому результаті максимально задовольняють потреби рекреантів і мінімально спричиняють шкоду природно-рекреаційним ресурсам. Апарат рекреаційної інфраструктури вирішує питання обслуговування реципієнтів рекреації, відновлення їх здоров'я та задоволення суспільних і духовних потреб. У рекреаційній структурі можна виділити компоненти, ланки і об'єкти, які об'єднує або розрізняє спрямованість рекреаційно-туристичного продукту послуг, на який вони спрямовані.

Рекреаційно-виробнича інфраструктура – це структура, учасники якої можуть і не стикатися особисто із кінцевим споживачем відпочинкових послуг,

оскільки вона передбачає належну підтримку матеріально-технічного стану об'єкту та репрезентативний вигляд природно-рекреаційного ресурсу.

Територіальний аспект інфраструктури полягає у правильному виборі локації рекреаційного об'єкту, доступності та врахуванні господарських особливостей регіону.

Косівщина – традиційна рекреаційно-туристична територія Українських Карпат. Разом з Рахівським районом та Яремчанською міськрадою, Косівський район утворює єдиний Гуцульський рекреаційний регіон, відомий найбільшим курортно-рекреаційним освоєнням, де функціонує кілька десятків рекреаційних закладів. Крім того, цей регіон багатий на історико-культурну спадщину. Місто Косів входить у першу десятку рекреаційних центрів Карпатського регіону, маючи понад 10 закладів санаторно-курортного та відпочинкового типу.

Косівщина представлена на ринку туристичних послуг Карпатського регіону наступними видами рекреаційно-туристичних занять: лікувально-оздоровчим, відпочинковим, гірськолижним, кваліфікованим (піший туризм, водний туризм, скелелазіння), пізнавально-культурним, екологічним та сільським туризмом. Розвитку цих видів туризму сприяють природні (кліматичні, бальнеологічні, геолого-геоморфологічні, гідрологічні та лісові) та історико-культурні (археологічні, архітектурні, етнографічні, релігійні) ресурси, а також відповідна оздоровча, нічліжна та допоміжна інфраструктура.

Метою рекреаційного господарства НПП «Гуцульщина» є використання природних та етнографічно-культурних ресурсів для розвитку сталих форм рекреації і туризму: пізнавально-природничого, пізнавально-культурного, кваліфікованого з елементами екоосвіти та відпочинково-освітнього. Наявний рекреаційно-туристичний потенціал парку дозволяє розробляти та реалізовувати екологічні, етнографічно-культурні, кваліфіковані та відпочинкові туристичні продукти.

Національний природний парк "Гуцульщина" є важливим об'єктом екологічного туризму в Україні. Його рекреаційна інфраструктура розвинена з урахуванням збереження природних ресурсів і забезпечення комфортного відпочинку для відвідувачів.

Парк має мережу пішохідних та велосипедних маршрутів, які проходять через різноманітні екосистеми парку, включаючи гірські ліси, поля та гірські пасма. Ці маршрути підходять як для початківців, так і для досвідчених туристів.

На території парку розташовані спеціально облаштовані стежки для здоров'я, де відвідувачі можуть насолоджуватися природнім середовищем і одночасно займатися фізичними вправами. Також є багато площадок для пікніків, де можна відпочити і насолодитися видами.

В парку існують спеціальні спостережні пункти для спостереження за дикою природою, зокрема за птахами, звірами та рослинністю. Ці зони також відповідають за задоволенням екотуристичних потреб відвідувачів.

Інфраструктура парку використовує екологічно чисті матеріали для будівництва і обслуговування об'єктів, що мінімізує негативний вплив на природу.

Парк активно займається екологічною освітою відвідувачів, проводячи екскурсії та майстер-класи з ознайомлення з природним середовищем та його збереженням.

Для забезпечення високого рівня обслуговування відвідувачів та збереження природних ресурсів парку використовуються сучасні інноваційні технології і підходи.

Рекреаційна інфраструктура Національного природного парку "Гуцульщина" є прикладом успішного поєднання туристичних потреб зі збереженням природного середовища, що сприяє популяризації екологічного туризму в Україні.

Для обслуговування відпочиваючих у національному парку облаштовано кілька зон відпочинку: «Коростень» (Старокутське природоохоронне науково-дослідне відділення (далі – ПНДВ)), «Коров'як» і «Шешори» (Шешорське ПНДВ), «Потік», «Двірок» і «Світанок-1 і 2» (Косівське ПНДВ). У цих зонах встановлені малі архітектурні форми: місця для відпочинку, альтанки, столи з лавочками [47].

Сучасна рекреаційна інфраструктура національного парку також включає два будинки для рекреантів – переобладнані господарські будівлі біля офісу

Старокутського і Косівського ПНДВ. Біля офісу Шешорського ПНДВ було збудовано два будинки для рекреантів загальною місткістю 28 місць (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Рекреаційне містечко «Шешори»

Еколого-освітня та відпочинкова інфраструктура Національного природного парку "Гуцульщина" широко використовується для обслуговування рекреантів, що розміщуються у прилеглих до території парку лікувально-оздоровчих та відпочинкових закладах, а також в агрооселях.

Ініціативи парку у створенні та розбудові культурно-освітніх атракцій, таких як "Маєток Святого Миколая" (рис. 2.2) біля села Пістинь,

Рис. 2.2. Біля Маєтку «Святого Миколая»

«Маєток Святого Миколая» функціонує з 2003 року і є структурним підрозділом Національного природного парку «Гуцульщина». Ця приваблива туристична атракція вже стала улюбленим місцем відпочинку як для туристів,

так і для місцевих жителів. Відвідувачі можуть побачити, як живе Святий Миколай, де він працює і спить, відвідати цікаву екскурсію та особисто познайомитися з Чудотворцем.

У будинку Святого Миколая працює пошта, куди надходять листи від дітей з усіх куточків України. В майстер-класі всі охочі можуть власноруч зробити новорічну прикрасу із спеціальних заготовок. Також тут є кімната Новорічно-різдвяної прикраси, кімната «Музей Природи», покої Святого Миколая та світлиця Миколи Чудотворця.

Маєток Святого Миколая працює без вихідних, проте екскурсії, майстер-класи та зустрічі з Миколаєм проводяться за попереднім замовленням. Максимальна кількість осіб у групі на екскурсії - 30, на майстер-класі - 20.

На території маєтку облаштовані спортивний та ігровий майданчики, альтанки, столики та місця для вогнищ. Є можливість розміщення таборів, проведення змагань та квестів.

Маєток Святого Миколая є кінцевою та початковою точкою двох еколого-пізнавальних стежок: «На гору Клифу» та «Попід хребет Каменистий». Мандруючи цими маршрутами можна ознайомитися з місцевою флорою та фауною, ландшафтами Каменистого хребта, легендами про відомого опришка Олексу Довбуша, а також астрономічним святилищем та найвищою вершиною села Пістинь, горою Клифа, яка колись була жертвовною горою.

А також на території парку є духовно-екологічний центр – "Здвижин" біля села Кобаки, що значно посилює його можливості у розвитку культурно-пізнавальних занять. Особливий інтерес можуть викликати освітньо-рекреаційні пропозиції, пов'язані з використанням результатів Проєкту з відродження у регіоні породи гуцульського коня та діючих полонинських господарств на територіях, прилеглих до парку.

Науково-просвітницький центр НПП «Гуцульщина» має музей «Гуцульська світлиця», який представляє народне мистецтво, побут, традиції та ремесла етнічного регіону Гуцульщини.

У 2023 році, за підтримки Українського культурного фонду, реалізовано проєкт з оновлення музею під назвою «Гуцульська світлиця – сучасна

інтерпретація культурної спадщини». В рамках цього проєкту було створено експозицію із доповненою реальністю для таких експонатів, як ткацький верстат, прядка, чоловічий та жіночий гуцульський стрій, кахельна піч.

За допомогою qr-кодів можна побачити ткацький верстат, прядку та гуцульський вбрання у 3-d зображенні, а також подивитися відео процесу виробництва кахлів для печі [47].

Рис. 2.3. Експозиції музею «Гуцульська світлиця».

Рекреаційна інфраструктура відіграє ключову роль у розвитку НПП «Гуцульщина». Вона забезпечує ефективне використання природних ресурсів парку, сприяє збереженню екосистем та надає туристам можливість повноцінно насолоджуватися природною красою та культурною спадщиною регіону.

Отже, місце та роль рекреаційної інфраструктури в НПП «Гуцульщина» проявляється у наступному:

1. Економічний розвиток:

- Рекреаційна інфраструктура створює робочі місця та сприяє розвитку місцевого бізнесу, зокрема закладів розміщення, харчування та сувенірних магазинів.
- Завдяки інвестиціям у туристичну інфраструктуру зростають доходи місцевого населення, що позитивно впливає на економіку регіону.

2. Підвищення туристичної привабливості:

- Наявність добре розвиненої рекреаційної інфраструктури приваблює більше туристів, забезпечуючи їм комфортні умови для відпочинку та екскурсій.

- Інфраструктура включає інформаційні центри, музеї, маршрути для піших прогулянок, велодоріжки та зони відпочинку, що робить перебування туристів зручним та приємним.

3. Освіта та просвітництво:

- Рекреаційна інфраструктура сприяє екологічній освіті та підвищенню екологічної свідомості серед відвідувачів. Наприклад, музей «Гуцульська світлиця» демонструє традиції, побут та ремесла Гуцульщини, що допомагає зберегти та популяризувати культурну спадщину.
- Інформаційні стенди, еко-маршрути та інтерактивні виставки дозволяють туристам дізнаватися більше про екосистеми парку та важливість їх збереження.

4. Збереження та охорона природи:

- Рекреаційна інфраструктура допомагає контролювати потоки туристів, спрямовуючи їх на спеціально облаштовані маршрути, що мінімізує негативний вплив на природні ресурси.
- Вона включає заходи для забезпечення чистоти територій, управління відходами та моніторинг стану довкілля.

5. Соціальний розвиток:

- Інфраструктура парку сприяє активному відпочинку та оздоровленню населення, що позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я людей.
- Вона також сприяє збереженню традиційних ремесел та культури, що є важливим для ідентичності місцевих громад.

Отже, рекреаційна інфраструктура є невід'ємною складовою стратегії розвитку НПП «Гуцульщина», забезпечуючи сталий розвиток регіону та збереження його природного та культурного багатства.

2.3. Туристичні маршрути як елементи інфраструктури екотуризму

Надзвичайно цінними рекреаційно-туристичними об'єктами Національного природного парку "Гуцульщина" є туристичні маршрути. За роки існування парку створено наступні маршрути [47]:

1. Маршрут "На хребет Брусний"

- Протяжність: 15 км
- Локація: Шешорське та Косівське ПНДВ
- Особливості: Пролягає вздовж гірського потоку Нижній Брусний з невеликими водоспадами. Проходить лісовою дорогою до хребта Брусний, збереглися місця бойових дій часів Другої світової війни та визвольних змагань. Перед вершиною хребта Брусний розташоване природне джерело, яке взимку не замерзає.
- Тривалість переходу: 7 годин

2. Маршрут "На хребет Каменистий"

- Протяжність: 4 км
- Локація: Шешорське ПНДВ
- Особливості: Лісова місцевість з видом на гірський хребет Каменистий.
- Тривалість маршруту - 2,5 години.

Маршрут "На хребет Каменистий" починається у селі Город, проходить через ліс і піднімається вгору до скель хребта Каменистого. Загальна площа заповідної частини гребеня хребта становить 30 гектарів. Він представляє собою кам'янистий гребінь довжиною 200-300 метрів з розкиданими великими брилами неогенових пісковиків. Найвища вершина маршруту - 650 метрів над рівнем моря. Назва маршруту пов'язана з нагромадженням величезних каменів. Більшість з них мають відбитки давніх молюсків і є своєрідними свідками минулих епох. Скелі Каменистого є пам'яткою природи місцевого значення. З хребта Каменистого стежка пролягає до "Сірководневого джерела".

Рис. 2.4. Кам'яні розсипи на хребті «Каменистий»

3. Маршрут "На гору Клифу"

- Протяжність: 2,7 км
- Особливості: Один із найбільш відвідуваних маршрутів, облаштований інформаційними стендами та зонами відпочинку.
- Тривалість маршруту - 2 години.

Маршрут «На гору Клифу» розташований на території Косівського ПНДВ. Він починається з лівого берега заповідної річки Пістинька на висоті 460 метрів над рівнем моря. Ця річка бере свій початок з-під гори Ґрегіт, має площу басейну 661 квадратних кілометрів і довжину 56 кілометрів. На ній розташовані гірські водоспади, включаючи відомі Шешорські Гуки. Через річку прокладена підвісна дерев'яна кладка, яка проходить до найстарішої церкви Успіння Пресвятої Діви Марії на Гуцувщині, збудованої ще у 1623 році. Поруч є джерело, вода якого має лікувальні властивості. Маршрут завершується на вершині гори Клифа (626 метрів над рівнем моря).

Рис. 2.5. Об'єкти маршруту «На Клифу» - Шешорські гуки та сірководневе джерело На Клифу

4. Маршрут "На Рокиту"

- o Протяжність: 3,5 км
- o Особливості: Проходить через лісову місцевість з видом на гірський хребет Рокита.
- o Тривалість маршруту – 4 год.

Маршрут «На Рокиту» пролягає через Шешорське ПНДВ, починаючи біля заповідної річки Пістинька в селі Шешори. Поруч знаходиться сірководневе мінеральне джерело. Відтак маршрут пролягає вздовж гірського потоку Петричила, на якому є невеличкі гірські водоспади. Схили утворюють глибокий каньйон. Далі стежка виводить до цілющого джерела. Після цього відбувається підйом вгору через смереково-буковий ліс, де ростуть дуби, ялини, явори та сосни віком понад сто років. Цей регіон відомий історичними подіями, які тут відбувалися, включаючи бої за визволення України. Стежка виводить на поляну, з якої відкривається чудовий краєвид. Тут можна зустріти багато різних представників флори та фауни Карпат, деякі з них занесені до Червоної книги України.

5. Маршрут "На Росохату"

- o Протяжність: 1 км

- Особливості: Короткий маршрут для ознайомчих прогулянок.
- Тривалість маршруту – 1 година.

Маршрут «На Росохату» прокладений в чарівному куточку Шешорського ПНДВ. Починаючи від центральної дороги у селі Шешори, маршрут веде до овіяної легендами печери Довбуша, яка використовувалась учасниками опришківського руху під проводом легендарного ватажка. Відтак маршрут повертає вгору і через поляну, облямований столітнім буковим лісом, плавним підйомом крізь мішаний смереково-буковий ліс веде на полонину «Росохата». Молоде насадження тису ягідного можна зустріти вздовж маршруту. На полонині Росохата місцеві жителі розводять коней понад 40 років. З найвищого пагорба, відкриваються неповторної краси чудові краєвиди території Парку та сіл Шешори і Пістинь. Тут є капличка «Різдва Пресвятої Богородиці», до якої відпочиваючі повертаються помолитися.

Йдучи маршрутом рекреанти можуть побачити оленя благородного, козулю, лисицю, зайця, дикого кабана, саламандру плямисту. З птахів тут зустрічаються ластівка, сова довгохвоста, канюк, рідко залітає лелека чорний. На полонині зростає понад 50 видів рослин, на вологих місцях можна зустріти рідкісні орхідеї. У теплий період, можна зустріти поважного газду полонини Кравчука Василя Миколайовича. Він навчить готувати вурду, будз та бринзу, а при бажанні можна їх скуштувати та разом приготувати гуцульський бануш. Пропонується також їзда верхи на конях.

Рис. 2.6. Вид на полонину «Росохата» і основні атракції маршруту

Ці маршрути є частиною інфраструктури парку, облаштованої для зручного перебування відвідувачів та підтримки екологічної освіти [48].

Висновки до розділу 2

Територіальне зонування парку включає майже 42% його площі до категорії рекреаційних зон. Це розташування охоплює всю різноманітність ландшафтів НПП, що дозволяє реалізовувати різноманітні напрямки туристичної діяльності, працювати з широким спектром туристичних атракцій та задовольняти вимоги вибагливих рекреантів.

Рекреаційна інфраструктура парку належним чином розвинена і представлена, і активна участь місцевих жителів у її розвитку свідчить про створення значної кількості приватних садиб зеленого туризму та організацію місць для відпочинку. Це підтверджує, що парк і місцеві жителі спільно працюють у напрямку розвитку рекреаційного туризму, що полегшує досягнення порозуміння та вирішення компромісних питань.

Рекреаційна інфраструктура на території Національного природного парку "Гуцульщина" відіграє важливу роль у забезпеченні комфортного відпочинку для відвідувачів, зберігаючи при цьому природні ресурси парку. Інфраструктура включає в себе різноманітні об'єкти та сервіси, спрямовані на задоволення потреб відпочиваючих і підтримку екологічно збалансованого туризму.

На території парку розташовані велосипедні та пішохідні маршрути, оздоровчі стежки, площадки для пікніків та спеціалізовані місця для спостереження за дикою природою. Це дозволяє відвідувачам не лише насолоджуватися красою природи, а й активно проводити час на свіжому повітрі.

Для того щоб забезпечити мінімальний вплив на природні екосистеми парку, інфраструктура орієнтована на збереження біорізноманіття та використання екологічно чистих матеріалів. Вона також сприяє екологічній освіті відвідувачів, підвищуючи їх усвідомлення щодо важливості природоохоронних заходів.

Крім того, національний природний парк "Гуцульщина" регулярно проводить роботу з удосконалення інфраструктури, щоб забезпечити відповідність міжнародним стандартам екологічного туризму та зростаючим потребам відвідувачів.

Важливою атракцією парку є його мистецька складова і етнічні особливості населення, що проживає на його території. Унікальний стиль гуцулів, який відображається у всіх аспектах життя та мистецтві, є додатковим стимулом для туристів обирати саме цю територію для відпочинку.

У парку прокладено багато маршрутів, і ми пропонуємо ще два, призначені для туристів різного віку та фізичної підготовки. Правильна промоція цих маршрутів сприятиме як парку, так і його відвідувачам. Розрахунок рекреаційного навантаження в межах цих маршрутів дозволяє зробити висновок, що після раціонального благоустрою маршрутів, проведення відповідної рекламної-інформаційної кампанії та дотримання відповідного режиму використання і охорони території, можливе значне збільшення потоку рекреантів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕКОТУРИЗМУ НПП «ГУЦУЛЬЩИНА»

3.1. Екологічні проблеми та їх вплив на інфраструктуру

Сьогодні рекреаційна діяльність стає однією з найбільш перспективних галузей економіки і має глобальне значення. Суспільство все більше усвідомлює важливість туристично привабливих місць, серед яких велику увагу приділяють природо-заповідним територіям – національним природним паркам, біосферним заповідникам, регіональним ландшафтним паркам та іншим.

Основною формою рекреаційного використання цих територій є екологічний туризм. Це підтверджується у Постанові Кабінету Міністрів

України від 28 грудня 2000 року № 1913, якою затверджено перелік платних послуг, що можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду. Ці послуги включають екскурсії маркованими маршрутами, екологічні стежки, відвідування виставок, музеїв, еколого-просвітницьких центрів, а також екскурсії до карстових печер та інших об'єктів.

Проте, навіть при розвитку таких відносно безпечних форм рекреаційної діяльності важливо враховувати їх вплив на природні ресурси, оскільки збереження унікальних природних ландшафтів потребує особливої уваги [28]. Тому виникає потреба в конструктивному вирішенні багатьох питань, пов'язаних з рекреаційним природокористуванням, зокрема, в оцінці рівня туристично-рекреаційного навантаження на ці території.

Рекреаційне навантаження є комплексним показником, який відображає безпосередній вплив рекреантів, їх транспортних засобів та будівництва рекреаційних споруд на природні і ландшафтні комплекси. Цей показник поділяють на допустимі (оптимальні та гранично допустимі) і деструктивні (критичні та катастрофічні) рівні.

При допустимих навантаженнях природні комплекси зазнають змін, які є зворотніми, і комплекси здатні до самовідновлення. Однак такі зміни можуть призводити до втрати деяких ландшафтних елементів і взаємозв'язків. Наприклад, у лісових ландшафтних комплексах це може виявлятися в зрідженні пологую деревостану і підросту, або збідненні видового складу травостою.

При критичних і катастрофічних рекреаційних навантаженнях відбуваються незворотні зміни інваріанту ландшафтних комплексів. Такі навантаження можуть призводити до корінної ломки ландшафтної просторово-часової структури, що означає, що природні комплекси втрачають свою стабільність і структурну цілісність.

Ці різновиди навантажень демонструють необхідність досконалого управління туристичними потоками та розробки стратегій природоохоронного керування для збереження унікальних природних ресурсів.

Перевищення і необґрунтовано високі рекреаційні навантаження, які є проявом антропогенізації природного середовища, призводять до рекреаційної

дигресії і мають негативний вплив на природні ландшафтні комплекси. Це неприпустимо на природно-заповідних територіях. При визначенні міри рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси територій природно-заповідного фонду використовуються геоекологічні принципи:

- Збереження ландшафтного різноманіття під час рекреаційного природокористування.
- проведення природоохоронних заходів.
- Оптимізація «комунікації» людини з природою.
- Рациональне використання пейзажної різноманітності ландшафтних комплексів, що передбачає рівномірне територіальне розподілення рекреантів.

Ці принципи дозволяють забезпечити стійке використання природних ресурсів для рекреаційних цілей, зберігаючи при цьому їх природні цінності і екологічну цілісність.

У процесі досліджень навантажень на рекреаційні комплекси враховується сезонна циклічність функціонування природно-заповідних установ. Це пов'язано зі змінами у потоках відпочиваючих, характером їх діяльності, різноманітністю стійкості ландшафтних комплексів та їх компонентів до антропогенного впливу. Також враховується добова ритміка використання рекреаційних територій.

На початковому етапі механізму визначення міри рекреаційного навантаження на природні ландшафтні комплекси включається інвентаризаційна характеристика (оцінка) природного середовища відповідної території за двома основними складовими: природними компонентами і (або) їх територіальними поєднаннями - ландшафтними комплексами. Покомпонентний аналіз починається з домінуючого компонента - літогенного, який включає літологічну будову території з відповідним рельєфом і визначає характер інших компонентів. Після літогенного компонента аналізується атмосферний, що представляє собою приземний шар повітря з особливостями погоди і клімату. Наступними аналітичними компонентами в порядку зменшення ландшафтоутворюючої функції є гідрогенний, педогенний (грунт) і біогенний. Найменш стійким до екзогенних впливів є біогенний компонент ландшафтних комплексів. Від нього

до літогенного в порядку компонентної градації протидія цим впливам зростає до найбільш "консервативного" (літогенного).

Цей підхід дозволяє ефективно управляти рекреаційними процесами, зберігаючи екологічну цілісність природних ландшафтів і мінімізуючи негативний вплив людської діяльності на природні ресурси.

Відповідно до регіонального і локального структурних рівнів земної макроорганізації, ландшафтні комплекси природної території характеризуються взаємозв'язком їх компонентів через масоенергообмін (метаболізм) у вигляді природних процесів. Важливо відзначити, що існує обернена залежність між величиною рекреаційних навантажень і розмірами ландшафтних комплексів: рекреаційні навантаження більш відчутні в напрямку зменшення таксономічного рангу ландшафтного комплексу.

Основними негативними факторами нерегульованої рекреаційної діяльності є:

- витоптування та механічне пошкодження деревостану;
- збір рослин та випалювання, особливо в місцях розведення вогнищ;
- забруднення окремих ділянок території.

Збільшення рекреаційних навантажень на деревостани в лісових ландшафтних комплексах призводить до зменшення росту, повноти і запасу дерев, збільшення фаутності та посилення процесів саморозрідження. Найменш стійкий до рекреаційного впливу є підріст деревних рослин. На останніх стадіях рекреаційної дигресії в лісових ландшафтних комплексах спостерігається поява прогалин без підросту і підліску, що повністю порушує природне лісовідновлення і в кінцевому підсумку може призвести до зникнення корінного фітоценозу.

Ці фактори підкреслюють необхідність регулювання рекреаційної діяльності на природно-заповідних територіях для збереження екологічної цілісності і стійкості ландшафтних комплексів.

Групи природоохоронних норм, що лімітують навантаження на природні ландшафтні комплекси, які існують нині, не складають єдиної системи. Ці норми базуються на необхідності збереження ресурсовідновних властивостей

ландшафтних комплексів, але при цьому недостатньо враховуються їх середовищевідновні властивості, наявність ланцюжкових реакцій і причинно-наслідкових зв'язків у ландшафтних системах.

На сьогоднішній день відсутній єдиний кадастр нормативів рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси, а також загальних методик їх нормування. Наявні довідники, посібники та методичні рекомендації часто не містять посилань на методи їх одержання, не є достатньо науково обґрунтованими і не мають регіональних коефіцієнтів використання. Зазвичай відсутня екологічна експертиза нормативів навантажень на природні ландшафтні комплекси.

Світовий досвід нормування рекреаційних навантажень на природні території також є мало освоєним і недостатньо узагальненим. Для досягнення більш ефективного управління рекреаційною діяльністю на природних територіях необхідно розвивати і узгоджувати національні та міжнародні стандарти та норми з урахуванням специфіки кожного регіону і ландшафтного комплексу.

Регламентування відвідування і перебування рекреантів на природно-заповідній території є надзвичайно важлива ланка механізму визначення величини рекреаційного навантаження. Один з параметрів допустимого рекреаційного навантаження є кількість рекреантів. Основним індикатором при визначенні допустимого рекреаційного навантаження на ландшафтні комплекси є стан рослинності.

Цей підхід дозволяє забезпечити збереження екологічної стійкості та природної цілісності ландшафтних комплексів при рекреаційному використанні. Розробка та впровадження методик нормування рекреаційних навантажень є важливою складовою екологічного управління на природно-заповідних територіях, що сприяє балансу між використанням ресурсів і їх збереженням.

Для визначення рекреаційного навантаження використовуються такі параметри:

1. Одночасна кількість відпочиваючих (об'єднаних одним видом відпочинку) на одиниці площі за обліковий період - R (люд/га).

2. Сумарний час кожного виду відпочинку на одиниці площі за обліковий період - τ (год/га).
3. Тривалість облікового періоду в годинах - T (наприклад, 1 рік = 8760 годин).

Формула для визначення рекреаційного навантаження NNN на одиницю площі або рекреаційний об'єкт за обліковий період виглядає наступним чином:

$$N=R \cdot \tau \cdot T$$

де:

- N - рекреаційне навантаження (люд./од. площі або рекреаційний об'єкт за період);
- R - одночасна кількість відпочиваючих (люд./га);
- τ - сумарний час відпочинку (год./га);
- T - тривалість облікового періоду в годинах.

Ця формула дозволяє оцінити навантаження на природні ресурси, що використовуються для рекреаційних цілей, і враховує як кількість відпочиваючих, так і час їхнього перебування на досліджуваній території.

Для визначення величин рекреаційних навантажень існують різні методи, зокрема разові вибіркові методи, такі як моментний і хронометричний, а також розрахункові методи, розроблені на основі емпірично встановлених п'яти стадій рекреаційних дигресій.

Перша стадія рекреаційної дигресії характеризується:

- Непорушеною, пружною підстилкою під ногами.
- Наявністю характерних для даного типу ландшафту трав'яних видів.
- Багаточисленним різновіковим підростом.

На другій стадії рекреаційної дигресії спостерігається:

- Присутність стежинок, які займають ще не більше 5% площі.
- Початкове витоптування підстилки.

Ці стадії демонструють поступове зростання впливу рекреаційної діяльності на природні ландшафти, що може призводити до негативних наслідків для їхньої екологічної цілісності.

На третій стадії рекреаційної дигресії спостерігається:

- Притоптані ділянки займають до 10-15% всієї площі.
- Потужність підстилки значно зменшена.
- Збільшення освітлення, за рахунок розрідження верхньої частини дерев, підросту і підліску, що приводить до проникнення лугових і навіть рудеральних видів під покрівлю лісу.
- Збережений підросток мало диференційований, майже немає паростків ціноутворюючих порід.

На четвертій стадії рекреаційної дигресії:

- Біогеоценоз набуває своєрідної структури з утворенням полянок і стежок.
- На полянах повністю зруйнована підстилка, розростаються лугові трави, відбувається ущільнення ґрунту.
- Затоптані ділянки займають 15-20% площі.

На п'ятій стадії рекреаційної дигресії:

- Затоптана площа збільшується до 60-100% території.
- Значна частина площі залишається без рослинності, лише плями, фрагменти бур'янів і однорічних рослин.
- Підросток практично відсутній.
- Різко збільшене освітлення під покрівлею.
- Всі збережені дорослі дерева хворі або з механічними пошкодженнями, в переважній їх більшості коріння оголені і виступають на поверхню ґрунту.

Ці стадії демонструють поступовий процес руйнування природних ландшафтів під впливом рекреаційної діяльності, що може призводити до серйозних екологічних проблем і втрати біорізноманіття.

Межа стійкості біогеоценозу є ключовим показником, який визначає здатність екосистеми до самовідновлення при існуючих рекреаційних навантаженнях. Ця межа розташовується між III і IV стадіями рекреаційної дигресії. Це означає, що рекреаційні навантаження, які перевищують цю межу, можуть призвести до неповерненних змін в структурі та функціях екосистем.

Різні біогеоценози володіють різною стійкістю до рекреаційних навантажень, тому однакові стадії рекреаційної дигресії можуть досягатися в них при різних значеннях навантаження. Це вказує на необхідність встановлення

норм допустимих рекреаційних навантажень, які забезпечують стійкий стан біогеоценозу.

Оптимальні та гранично допустимі рекреаційні навантаження на ландшафтні комплекси також визначаються методами моделювання і за допомогою пробних площ. Метод пробних площадок є базовим і враховує вплив конкретного виду відпочинку на ландшафтні комплекси. Він заснований на обліку тривалості перебування рекреантів на дослідних територіях і дозволяє обґрунтувати та уточнити нормативи рекреаційних навантажень для конкретної території.

Після закінчення облікових робіт розраховується середнє рекреаційне навантаження на 1 га в середньому за день у комфортний період для рекреації. Це дозволяє зрозуміти, які навантаження є безпечними для збереження екологічної стійкості ландшафтів.

Наразі актуальним та необхідним стає впровадження режиму обмеженого і збалансованого рекреаційного природокористування, організованого на принципах безперервності і невиснажливості, щоб забезпечити подальший екологічно сталий розвиток об'єктів природно-заповідного фонду.

Методики оптимізації туристичного використання територій ПЗФ базуються на дослідженнях рекреаційного навантаження, рекреаційної місткості, рекреаційної стійкості та рекреаційної дигресії. Проте ці дослідження не враховують, що більшість екскурсій на територіях ПЗФ проходять спеціально облаштованими еколого-освітніми стежками, що призводить до лінійної трансформації природного ландшафту. Цю трансформацію зазвичай відносять до "нормальних втрат", які не потребують спеціальних заходів щодо відновлення. Якщо на екостежці не виникає ерозія (яка потребує захисних інженерних заходів), вона може витримати значну кількість відвідувачів без суттєвих пошкоджень.

Тому гранично допустиме навантаження та рівень дигресії доцільно визначати в місцях зупинок і відпочинку вздовж стежки та в місцях огляду пам'яток природи. Денне перебування відвідувачів у таких точках найбільш точно відображає просторовий розподіл навантаження на екостежку.

Виходячи із зазначеного, було проведено дослідження рекреаційного навантаження та визначено ступінь рекреаційної дигресії на еколого-пізнавальних стежках: «До оглядового майданчика на гору Острій», «На гору Михалків», «Попід Каменистий» та «До сірководневого джерела на річці Волійці». Ці екостежки, розташовані поблизу м. Косів, вирізняються найбільшою відвідуваністю серед маршрутів Парку.

Стадії дигресії на зазначених еколого-пізнавальних стежках визначалися в межах зупинок і місць відпочинку. Безпосередньо сама стежка не бралася до уваги, оскільки її витоптаність ми відносимо до «нормальних втрат», а ерозія, що потребує захисних інженерних заходів, не спостерігалася. У таблиці наведені середні значення стадій дигресії для кожної екостежки, оскільки на зупинках та місцях відпочинку вони коливалися в межах 1 (трав'яний покрив і підстилка непошкоджені і відповідають типу лісу; підлісок і підріст відповідають лісорослинним умовам і не пошкоджені), 2 (трав'яний покрив мало пошкоджений, ярусність покриву виражена; підлісок і підріст задовільні та добрі) та 3 стадії (трав'яний покрив порушений, кількість лісових і лісолугових трав зменшена; наявність бур'янів чи лугових трав, що нехарактерні для даних лісорослинних умов) [28].

Таблиця 3.1.

Рекреаційне навантаження та стадії рекреаційної дигресії деяких еколого-пізнавальних стежок НПП «Гуцульщина»

Еколого пізнавальна стежка	Стадії дигресії	Наявне рекреаційне навантаження, люд-день/га	Гранично-допустиме рекреаційне навантаження в залежності від стадії дигресії, люд-день/га
До оглядового майданчика на гору Острій	2	0,04	8,3
На гору Михалків	3	0,05	3,5
Попід Каменистий	1	0,013	15,8
До сірководневого джерела на річці Волійці	2	0,03	8,3

Висновки дослідження рекреаційного навантаження на екостежки

Визначення навантаження

Найвніше рекреаційне навантаження визначалося шляхом співвідношення середньої кількості відвідувачів за день до площі екостежки. Проведені спостереження на зазначених стежках дозволяють зробити наступні висновки:

1. Сезонні показники відвідуваності:

- Протягом активного рекреаційного сезону (травень-серпень) середня відвідуваність складає:
 - 1-2 групи чисельністю близько 10 осіб за день у будні.
 - 3-4 групи у вихідні, в залежності від екостежки.
- За тиждень сумарна кількість рекреантів становить 130-240 осіб.
- Протягом травня-серпня ця цифра сягне 2200-4000 осіб.

Аналіз даних

2. Обмеження підрахунків:

- Зрозуміло, що підрахунок точної кількості рекреантів неможливий, що ускладнює дослідження.
- Тому облік рекреаційних навантажень майже завжди умовний.

3. Вплив навантаження на стадії дигресії:

- З таблиці видно, що показники стадій дигресії, особливо на екостежці «На гору Михалків», не мають прямої залежності від рекреаційного навантаження, оскільки останні є незначними.
- Зростання деградаційної ситуації досліджуваної території, на нашу думку, викликане не стільки рекреаційним навантаженням, скільки відсутністю раціонального благоустрою.
- Зокрема, недостатнє рекреаційне облаштування екостежок, особливо місць відпочинку, призводить до формування багатьох стихійних відпочинкових осередків, що не є відповідно облаштованими, що і визначає таку стадію дигресії.

Рекомендації

- Для покращення стану екостежок необхідно забезпечити їх належне рекреаційне облаштування, особливо місць відпочинку.

- Варто враховувати значення раціонального благоустрою для зменшення негативного впливу рекреаційного навантаження на природні ландшафти.
- Додаткові заходи, такі як облік реальної кількості відвідувачів та моделювання навантажень, допоможуть більш точно оцінювати вплив рекреаційної діяльності та приймати ефективні рішення для збереження природних комплексів.

Заключення

Результати дослідження підкреслюють важливість комплексного підходу до управління рекреаційними навантаженнями на природних територіях. Вони демонструють, що адекватне планування та облаштування екостежок може значно зменшити негативний вплив рекреаційної діяльності на довкілля, сприяючи збереженню біогеоценозів і забезпеченню сталого розвитку об'єктів природно-заповідного фонду.

3.2. Перспективи розвитку інфраструктури екотуризму

Однією з ключових складових успішного розвитку екотуризму є доступність природних та екологічних об'єктів для туристів. В цьому контексті модернізація транспортних шляхів і засобів стає важливим фактором, що впливає на привабливість екотуристичних місць. Покращення транспортної інфраструктури дозволяє не лише полегшити доступ до природних ресурсів, але й знизити екологічне навантаження на ці об'єкти. Розглянемо основні аспекти і перспективи модернізації транспортних шляхів та засобів для покращення доступу до екотуристичних місць.

Для багатьох екотуристичних місць характерні важкодоступні території з обмеженим транспортним забезпеченням. Це може бути обумовлено як географічними особливостями (гірські райони, ліси, водні простори), так і недостатнім рівнем розвитку транспортної інфраструктури. Часто відсутність належних доріг та транспортних засобів обмежує можливості відвідування природних парків, заповідників та інших екотуристичних об'єктів.

Модернізація дорожньої інфраструктури

Одним з першочергових завдань є поліпшення якості доріг, що ведуть до екотуристичних місць. Це включає в себе ремонт існуючих шляхів, будівництво нових доріг, а також забезпечення належного утримання дорожнього покриття. Важливо, щоб дороги були безпечними, зручними для проїзду та відповідали екологічним стандартам.

Будівництво доріг повинно враховувати мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Це може включати використання екологічно чистих матеріалів, уникнення проходження доріг через екологічно чутливі зони, створення спеціальних переходів для диких тварин та впровадження інших екологічних заходів.

Впровадження екологічно чистого транспорту

Для зменшення екологічного навантаження на природні об'єкти доцільно впроваджувати екологічно чисті транспортні засоби, такі як електромобілі, гібридні автомобілі, велосипеди та інші засоби з низьким рівнем викидів. Це сприятиме збереженню довкілля та покращенню якості повітря в екотуристичних зонах. Впровадження екологічно чистих видів транспорту є важливим кроком на шляху до сталого розвитку екотуризму. Це сприяє збереженню навколишнього середовища, підвищенню привабливості туристичних об'єктів та зниженню експлуатаційних витрат. Однак для успішного впровадження необхідно вирішити ряд викликів, зокрема розвинути інфраструктуру для зарядки, підвищити обізнаність населення та забезпечити підтримку на державному рівні. Скоординовані зусилля усіх зацікавлених сторін допоможуть створити умови для сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Створення інфраструктури для активного відпочинку

Одним з популярних видів активного екотуризму є **велосипедні подорожі**. Для цього необхідно створювати велосипедні доріжки, що забезпечать безпечний та зручний проїзд для велосипедистів. Це може включати будівництво окремих велосипедних маршрутів або облаштування спеціальних смуг на існуючих дорогах. У останні роки відбувається позитивний розвиток -

будівництво мережі велосипедних доріг, які облаштовані за всіма європейськими стандартами, з переходами, знаками та розміткою.

Пішохідні маршрути та стежки є важливим елементом екотуристичної інфраструктури. Вони повинні бути добре маркованими, забезпечувати безпечний рух та відповідати екологічним стандартам. Пішохідні маршрути можуть включати оглядові майданчики, інформаційні стенди та інші зручності для туристів. Для збільшення кількості туристів, які обирають відпочинок у Карпатах, щорічно приїздять сюди відпочивати, лікуватися та отримувати нові враження, потрібно створити умови для комфортного транспортування до місця призначення. Це завдання стоїть перед не лише місцевими, а й державними органами.

Інформаційні системи

Для покращення доступу до екотуристичних місць важливо впроваджувати сучасні інформаційні системи, що надаватимуть туристам актуальну інформацію про маршрути, транспортні засоби, умови доріг та інші важливі аспекти. Це можуть бути мобільні додатки, веб-сайти або інформаційні термінали.

Інфраструктура для зручностей туристів

Облаштування зупинок, місць відпочинку, паркувальних зон та інших зручностей уздовж транспортних шляхів сприятиме комфортному та безпечному пересуванню туристів. Це також включає встановлення туалетів, лавок, інформаційних стендів та інших елементів інфраструктури.

Однією з ключових складових інфраструктури екотуризму є житлові об'єкти, які відповідають принципам сталого розвитку та мінімізації негативного впливу на природне середовище. Ось докладний огляд елементів цієї інфраструктури:

Еко-готелі — це готелі, які розроблені та будуються з використанням екологічних матеріалів і технологій з метою мінімізації впливу на навколишнє середовище. Основними принципами еко-готелів є використання відновлюваних джерел енергії (сонячні батареї, вітряні турбіни), використання екологічних

матеріалів для будівництва (дерево, бамбук, перероблені матеріали), ефективно управління водними ресурсами та зменшення відходів.

Еко-готелі пропонують гостям комфортне проживання в гармонії з природою, забезпечуючи екологічно чисті умови із збереженням природного ландшафту. Вони також можуть бути центрами для організації екотуристичних програм і активних відпочинкових заходів, що сприяють збереженню біорізноманіття та освіти в галузі екології.

Кемпінги є популярною формою екологічного розміщення, особливо серед тих, хто шукає простий та економічний спосіб відпочинку на природі. Вони зазвичай включають намети, каравани, дерев'яні будиночки або спеціально обладнані майданчики для життя на природі. Кемпінги забезпечують зв'язок з природним середовищем та можливість відпочинку, подорожі і розваги на свіжому повітрі.

У зв'язку з розвитком екотуризму кемпінги стають все популярнішими, оскільки вони дають можливість гостям насолоджуватися природними красотами, не завдаючи шкоди довкіллю. Вони можуть бути збудовані в мальовничих місцях, що сприяє залученню туристів, які шукають ближчий контакт з природою.

Окрім еко-готелів і кемпінгів, існує багато інших форм екологічного розміщення, які включають в себе будинки для відпочинку, пансіонати відпочинку, бази відпочинку, туристські бази, гірські притулки, а також будинки для відпочинку, кемпінги та інші місця для тимчасового розміщення.

Розробка нових екотуристичних маршрутів

Розробка нових екотуристичних маршрутів є важливим кроком у розвитку інфраструктури екотуризму, оскільки вона сприяє розширенню туристичного потенціалу та залученню нових категорій туристів. При розробці маршрутів враховуються такі аспекти:

- **Екологічна сумісність:** Нові маршрути проектуються з максимальним збереженням природного середовища та його біорізноманіття. Вони орієнтовані на мінімізацію негативного впливу на екосистеми та забезпечення сталого використання ресурсів.

- **Привабливість для туристів:** Маршрути проєктуються з урахуванням інтересів туристів, включаючи різні види активного відпочинку, спостереження за дикою природою, екскурсійні маршрути тощо. Важливою є їхня доступність та безпека.
- **Інфраструктура:** Розробка маршрутів передбачає створення необхідної інфраструктури, включаючи відповідні маркери, інформаційні стенди, майданчики для відпочинку, точки огляду тощо. Це дозволяє забезпечити комфорт та безпеку для туристів під час подорожей.
- **Партнерство з місцевими громадами:** При розробці нових маршрутів важливо враховувати думку та інтереси місцевих жителів. Вони можуть брати участь у процесі розробки, допомагати з підтриманням маршрутів та сприяти їх використанню.

Створення додаткових рекреаційних зон та покращення існуючих

Рекреаційні зони є важливою складовою інфраструктури екотуризму, оскільки вони надають можливості для відпочинку та активного відпочинку в природному середовищі. Розширення та покращення таких зон включає наступні аспекти:

- **Вплив на природне середовище:** Рекреаційні зони проєктуються з урахуванням мінімального впливу на природне середовище, зберігаючи біорізноманіття та екосистеми. Вони мають бути органічно вписані в ландшафт і підтримувати його цілісність.
- **Інфраструктура та зручність для туристів:** Для зручності та безпеки туристів рекреаційні зони обладнуються необхідною інфраструктурою, такою як майданчики для пікніків, зони для відпочинку, туалетні та водні пункти, а також місця для паркування.
- **Економічний вплив:** Рекреаційні зони можуть стати значним джерелом доходу для місцевих громад через розвиток туризму та сприяти збільшенню обсягів економічної активності.
- **Співпраця з місцевими органами влади:** Важливо залучати місцеві органи влади та громади до розробки та підтримки рекреаційних зон. Це

сприяє не тільки управлінню та збереженню зон, але й зміцнює підтримку серед місцевого населення.

Загальні підходи до розширення та покращення рекреаційних зон та маршрутів сприяють сталому розвитку екотуризму та збільшенню його соціально-економічних користей для місцевих громад і суспільства в цілому.

Впровадження сучасних інформаційних технологій для інформування туристів

Впровадження сучасних інформаційних технологій є ключовим аспектом розвитку екотуризму, оскільки вони дозволяють зробити інформацію про туристичні об'єкти більш доступною та зручною для відвідувачів. Основні напрямки в цьому напрямку включають:

- **Веб-сайти та мобільні додатки:** Створення інтерактивних веб-сайтів та мобільних додатків, які надають інформацію про екотуристичні маршрути, природні пам'ятки, а також послуги та інфраструктуру, доступну в районах екотуризму. Це включає в себе детальні описи маршрутів, фото- та відеоматеріали, карти з позначенням точок інтересу, а також інформацію про екологічні правила та заходи безпеки.
- **Інформаційні стенди та покажчики:** Установлення інформаційних стендів на входах до парків та резерватів, які надають туристам корисну інформацію про природні особливості території, історію розвитку, рекомендації щодо поведінки та правила безпеки.
- **Електронні системи бронювання:** Впровадження електронних систем бронювання для турбаз, кемпінгів та інших об'єктів проживання сприяє покращенню обслуговування та управління туристичними потоками.

Створення рекламних та інформаційних кампаній для популяризації екотуризму

Рекламні та інформаційні кампанії грають важливу роль у просуванні екотуризму та залученні нових відвідувачів. Основні аспекти цих кампаній включають:

- **Цільова аудиторія:** Визначення цільової аудиторії для екотуристичних маршрутів та об'єктів і створення рекламних матеріалів, які відповідають їхнім інтересам і потребам.
- **Медіа-контент:** Розробка якісного медіа-контенту, такого як відео-презентації, фото-звіти, вебінари та інші матеріали, що демонструють красу та унікальність природних маршрутів та регіонів.
- **Соціальні мережі:** Використання соціальних мереж як ефективного інструменту для просування екотуристичних маршрутів та привертання уваги туристів. Важливо регулярно оновлювати контент і взаємодіяти зі спільнотами.
- **Участь у виставках та ярмарках:** Активна участь у туристичних виставках, ярмарках та інших заходах з метою презентації екотуристичних можливостей регіону.
- **Співпраця з туристичними агентствами та туроператорами:** Залучення туроператорів і туристичних агентств до продажу та просування пакетів екотуризму.

Ці заходи сприяють підвищенню свідомості про екотуризм серед широкого загалу та сприяють збільшенню туристичного потоку, що сприяє сталому розвитку місцевих громад та збільшенню їхнього доходу.

Успішна реалізація проектів у цій сфері залежить від комплексного підходу, що включає залучення фінансових ресурсів, покращення транспортної доступності, підвищення екологічної свідомості та професійної підготовки кадрів. Вирішення цих питань сприятиме сталому розвитку парку, збереженню його природних та культурних багатств, а також забезпеченню високого рівня задоволення потреб туристів.

Висновки до розділу 3

З розвитком екологічної інфраструктури зростає привабливість національного природного парку «Гуцульщина» для туристів як з України, так і з-за кордону. Це може призвести до збільшення кількості відвідувачів, що сприятиме економічному зростанню регіону.

Освітні програми та інформаційні кампанії, пов'язані з екологічною інфраструктурою, можуть підвищити рівень екологічної свідомості серед відвідувачів. Це сприятиме збереженню природних ресурсів та екосистем парку.

Розвиток екологічної інфраструктури може залучити інвестиції з боку державних і приватних інвесторів, міжнародних організацій та грантових програм. Це забезпечить додаткові фінансові ресурси для модернізації та розширення інфраструктури.

Створення сучасних об'єктів інфраструктури, таких як еко-готелі, кемпінги, інформаційні центри та маршрути для екотуризму, підвищить якість послуг для відвідувачів. Це сприятиме задоволенню потреб туристів та забезпеченню комфортних умов для відпочинку.

Впровадження нових рекреаційних зон та маршрутів дозволить туристам більш різноманітно проводити свій час у парку, що підвищить його привабливість. Це включає створення зон для активного відпочинку, таких як велодоріжки, пішохідні маршрути та місця для кемпінгу.

Розвиток музеїв, етнографічних комплексів та інших об'єктів культурної спадщини сприятиме збереженню та популяризації традицій Гуцульщини. Це допоможе підтримувати культурну ідентичність регіону та залучати туристів, зацікавлених у культурному туризмі.

Проте існують ряд перешкод. Недостатнє фінансування може стати значною перешкодою для розвитку екологічної інфраструктури. Це обмежує можливості для будівництва нових об'єктів та модернізації існуючих.

Недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, зокрема відсутність якісних доріг та транспортних засобів, може ускладнити доступ туристів до парку. Це знижує привабливість регіону та обмежує потік відвідувачів.

Зростання туристичних потоків може призвести до негативного впливу на природні ресурси парку. Без належного управління та контролю це може спричинити деградацію екосистем та втрату біорізноманіття.

Соціально-економічна нестабільність в країні може негативно вплинути на розвиток туристичної інфраструктури. Це включає зниження рівня доходів населення та зменшення кількості туристів, що подорожують внутрішньо.

Відсутність кваліфікованих кадрів у сфері екологічного туризму може обмежити можливості для надання якісних послуг та управління інфраструктурою парку. Необхідні навчальні програми та тренінги для підвищення професійного рівня працівників.

Складнощі у правовому регулюванні та адміністративні бар'єри можуть уповільнити реалізацію проектів з розвитку екологічної інфраструктури. Це включає питання землекористування, отримання дозволів та дотримання екологічних норм.

ВИСНОВКИ

1. Екотуризм - це особливий вид туризму, що базується на взаємодії з природним середовищем та збереженні його цінностей. Основними принципами екотуризму є екологічна сталість, соціокультурна відповідальність та економічна вигода для місцевих спільнот. Цінності екотуризму включають збереження біорізноманіття, культурної спадщини та сталого розвитку. Різні підходи до визначення сутності екотуризму підкреслюють його важливість для збереження природних ресурсів та місцевих традицій у умовах зростаючого туризму.

2. Основні компоненти і принципи розвитку інфраструктури екотуризму включають в себе низку ключових аспектів, спрямованих на збереження природи, стале використання ресурсів та стимулювання місцевої економіки. Одним із основних компонентів є розробка та підтримка природоохоронних об'єктів, таких як національні парки, природні заповідники та регіональні ландшафтні парки. Ці об'єкти відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та природних екосистем, що є ключовим для привабливості місцевості для екотуристів.

Принципи розвитку інфраструктури екотуризму базуються на сталому використанні природних ресурсів, зниженні впливу на навколишнє середовище

та підтримці місцевих культурних та традиційних цінностей. Інфраструктура екотуризму також включає в себе розвиток туристичної бази, яка відповідає сучасним стандартам екологічної безпеки та комфорту для відвідувачів. Розвиток екотуризму сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів місцевих спільнот, зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

3. Сучасний стан розвитку екотуристичної інфраструктури Національного природного парку "Гуцульщина" включає в себе оцінку наявності та якості ключових елементів, необхідних для зручного та безпечного відвідування туристами. Парк володіє добре розвиненою мережею туристичних маршрутів, які пролягають через різноманітні екосистеми і відкривають доступ до найцікавіших природних об'єктів. Важливою складовою інфраструктури є також охоронні зони, де забезпечується збереження найбільш цінних природних ландшафтів і видових комплексів.

Значний внесок у розвиток екотуризму парку роблять екопункти та пункти інформаційного обслуговування, що забезпечують туристів необхідною інформацією про правила відвідування та особливості парку. Бази відпочинку та туристичні приміщення, адаптовані до екологічних стандартів, також грають важливу роль у забезпеченні комфортного перебування в парку.

4. Національний природний парк «Гуцульщина», який розташований у західній – Покутській частині Покутсько-Буковинських Карпат на території Косівського району Івано-Франківської області. На території парку знаходиться 3 ландшафтні заказники, лісовий заказник, 6 заповідних урочища, 3 ботанічні пам'ятки природи, 2 гідрологічні пам'ятки природи. Для забезпечення охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів НПП «Гуцульщина», його територія поділяється на такі функціональні зони: заповідна (7,7 %), зона регульованої рекреації (41%), зона стаціонарної рекреації (0,4%), господарська зона (50,7).

Туристична інфраструктура парку включає мережу туристичних маршрутів, охоронних зон, екопунктів, баз відпочинку і туристичних приміщень, що адаптовані до екологічних стандартів.

Для обслуговування відпочиваючих у національному парку облаштовано кілька зон відпочинку: «Коростень» (Старокутське ПНДВ), «Коров'як» і «Шешори» (Шешорське ПНДВ), «Потік», «Двірок» і «Світанок-1 і 2» (Косівське ПНДВ). У цих зонах розміщені малі архітектурні форми: місця для відпочинку, альтанки, столи з лавочками. Рекреаційна інфраструктура парку також включає два будинки для рекреантів – переобладнані господарські будівлі біля офісу Старокутського і Косівського ПНДВ.

Еколого-освітня та відпочинкова інфраструктура Національного природного парку "Гуцульщина" широко використовується для обслуговування рекреантів, які перебувають у прилеглих до території парку лікувально-оздоровчих та відпочинкових закладах, а також у агрооселях.

Цінними рекреаційно-туристичними об'єктами НПП "Гуцульщина" є туристичні маршрути, а саме: «На хребет Брусний», «На хребет Каменистий», «На гору Клифу», «На Рокиту», «На Росохату».

5. Проблеми розвитку інфраструктури екотуризму в НПП "Гуцульщина" включають покращення інформаційного сервісу та освітньо-просвітницької роботи серед туристів щодо правил поведінки у природному середовищі.

Інфраструктура потребує постійного удосконалення та модернізації, зокрема розвитку нових туристичних маршрутів, оновлення баз відпочинку та впровадження сучасних екотехнологій. Парк також стикається з викликами управління туристичними потоками, зокрема в контексті збереження природних комплексів та зменшення негативного впливу на них.

У перспективі розвитку інфраструктури екотуризму парку "Гуцульщина" важливо зосередитися на створенні інноваційних продуктів та послуг, розширення мережі екотрас та екопунктів, впровадження екотехнологій у будівництві та енергозабезпеченні, а також підвищення якості обслуговування туристів стануть основою для сталого розвитку парку і збереження його унікального природного спадку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бардаш С., Черниш Д. Сутність екологічного туризму та його зміни в умовах сталого розвитку. Scientific Collection «InterConf». 2023. № 152. С. 482–488.
2. Бейдик ОО Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. Київ : Палітра, 1997.
3. Бондаренко В.Д. Туризм і загрози біорізноманіттю лісів Карпат. Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рахів, 10-12 жовтня 2007 року). Ред. кол.: Гамор Ф.Д. (відп. ред.) та ін. Рахів, 2007. 406 с.
4. Борисюк О.А., Дудник І.М., Беркова О.П. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Географія. 2019. Вип. 4 (74). С. 23–31.
5. Брусак В.П. Зінько Ю. В. Перспективи і пріоритети функціонування Національного природного парку “Гуцульщина”. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. “Природно-заповідні території: функціонування, моніторинг, охорона”, присвяч. 30-річчю Карпатського національного природного парку. Яремче, Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. С. 14-17.

6. Важинський Ф.А., Черторижський В.М. Розвинута екологічна інфраструктура – показник конкурентоспроможності регіонів. Науковий збірник Національного лісотехнічного університету України, 2006, вип.16.6. С. 212 – 217.

7. Вишневецький В.І. Екологічний туризм : навчальний посібник. Київ : Інтерпрес ТД, 2015. 140 с.

8. Воробйова О.А., Харічков С.К. Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на територіях природно-заповідного фонду України. ІПРЕЕД НАНУ, 2009. 36 с.

9. Гамор Ф. Д. Екотуризм і сталий розвиток в Карпатах. Регіональна економіка. 2008. № 1. С. 247-251.

10. Гетьман В.І. Екотуризм у національних парках. Екологічний вісник 2002. № 7/8. С. 24-27

11. Данілова О.М., Ємчук Т.В. Заповідна справа та організація туристично-рекреаційної діяльності на територіях природно-заповідного фонду: навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 328 ст.

12. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : нав. посіб. Київ : Альтпрес, 2004. 192 с.

13. Дрогомирецький Я.М., Долгопола Г.Є. Особливості організації туризму на природоохоронних територіях. Науковий вісник ІФНТУНГ. 2008. № 1(17). с. 155-158

14. Ємчук Т.В. Заблотовська Н.В. Природно-заповідний фонд Чернівецької області як перспектива розвитку екологічного туризму. Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 633 – 634: Географія. Чернівці : Рута, 2012. С162 – 167.

15. Замула І. В., Кирилюк Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2023. № 2(104). С. 3–9. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)

16. Заповідна справа в Україні : Навчальний посібник. За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. К. : 2003. 306 с.

17. Зінько Ю.В., Гетьман В.І. Розвиток туризму в національних парках Українських Карпат. "Гори і люди" (у контексті сталого розвитку). Міжнародна конференція. – 14-18.10.2002 р. м. Рахів. – с.353-363. Т. 1, 18

18. Калина Т.Є., Константинова О.В., Арзуманян Т.Ю. Розвиток туристично-рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2017. № 3. С. 39-45.

19. Коржик В. П. Екотуризм : до суті справи. Рекреаційний туристичний потенціал регіонів України : сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Луцьк, 2020. С. 9-13.

20. Кравчук А. О. Управління розвитком діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму [Текст] : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Кравчук Алла Олексіївна. Чернігів, 2015. – 239 с

21. Літвак О.А. Формування інфраструктури екологічного туризму в Миколаївській області. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. Том 31 (70), № 2., 2020 С. 90-96.

22. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України : навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2007. 369 с.

23. Любіцева О.О., Сташук К. Розвиток екологічного туризму в Україні. Економічна та соціальна географія : Наук. зб. / Ред. кол.: С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. Київ, 2002. Вип. 53. с.189-196.

24. Менеджмент туристичної індустрії : підручник у 3-х частинах [Руденко В.П., Вацеба В.Я., Підгірна В.Н. та ін]. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 504 с.

25. Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення». URL: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/

26. Миронов Ю.Б., Пугачов М.І., Корінець Р.Я. Інноваційні напрямки управління екологічним туризмом в Україні в контексті сталого розвитку. Інфраструктура ринку. Випуск 77. 2024. С. 128 – 134.

27. Національний природний парк «Гуцульщина» / В.В. Пророчук, Ю.П. Стефурак, В.П. Брусак та ін. Львів : НВФ «Карти і Атласи», 2013. 408 с.

28. Національний природний парк «Гуцульщина». Рослинний світ. За ред. Пророчука В.В. Випуск ІХ. 2011, 374 с.
29. Нікітенко К. Розвиток екотуризму в Україні: потенціал та проблеми. Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2023. № 15. С. 259–263. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.32>
30. Паньків Н., Скрипник М. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні : виклики сьогодення. Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету, 2022, № 4. С. 229 – 240.
31. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22 червня 2009 р. № 330. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09>
32. Попович С. Ю. Природно-заповідна справа: навч. посібник. К. : Арістей, 2007. 480 с.
33. Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. International Relations. Economics. Country Studies. Tourism (IRECST). 2019. С. 203 212.
34. Приварникова І. Ю., Тертишна О.О. Удосконалення туристичної інфраструктури як фактор розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2012. Т. 177
35. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 року № 2457-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
36. Радзівіл Ю. В. Приварникова І. Ю. Екотуризм у Німеччині та Україні : спільне й відмінне. Матеріали підсумкової міжнародної науково-практичної конференції «Економіка фінанси та управління : проблеми та сучасні шляхи розвитку» (28–29 грудня 2015 р., м. Львів). Львів : ЛЕФ, 2015. Ч. 1. 144 с.
37. Регіональний туризм : стратегія, ресурси, перспективи розвитку : Монографія / Кол. авторів; ред. Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О.П. Крупський. Дніпро, Акцент ПП. 321 с

38. Ставська Ю. В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті. Причорноморські наукові студії. 2021. Вип. 61. С. 79–87.

39. Табенська О., Прилуцький А. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-37>

40. Терлецький В. К., Філіпенко А.Б. Світовий досвід інноваційних форм екотуризму на порушених ландшафтах. Екологічний вісник. 2012. № 1. С. 28-29.

41. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку: монографія / За ред. проф. В.В. Александрова. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 268 с

42. Юхновська Ю.О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. № 1. Том 30 (69). С. 42–46.

43. Ceballos-Lascurain, H. Tourism, Ecotourism and Protected Areas. Cambridge : IUCN Publications Services Unit, 1996. 301 p.

44. Marcus L. Endicott Ecotourism, Adventure Travel and Ecotravel //www.green-travel.com, 12 November, 1997.

45. Miller, G. (1978). *Living in the Environment*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.

46. Tourism Satellite Accounts in Europe 2023 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/16527548/KS-FT-22-011-EN-N.pdf/c0fa9583-b1c9-959a-9961-94ae9920e164?version=1.0&t=1681374355336>

47. <https://hutsulshchyna-park.in.ua>

48. http://ruralcarpathians.com/uk/tur_natsionalni_pryrodni_parky_ta_zapovidnyky_karpat/page_5.html